

**Dəli bir
ağlamaq
keçir
könlümüzdən**

» səhifə 4

**Puç arzuların
qurbanı
olan
kəşfiyyatçı**

» səhifə 10

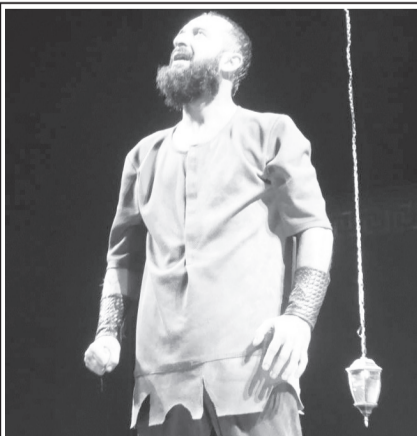
**Barat
Vüsalın
"Nöqtə"
essesi**

» səhifə 13

Azərbaycan UNESCO Ümumdünya İrs Komitəsinə üzv seçildi

» səhifə 2

**Unudulmaz
Herostatın
daha bir
"qələbəsi"**

» səhifə 7

**Qor Vidalın
malikanəsi
satışa
çıxarılıb**

» səhifə 16

**Türkiyədə serial və
televiziyaaların ən
yaxşılardan seçildi**

» səhifə 16

**TRT-nin daha bir
verilişi Azərbaycana
həsr edilib**

» səhifə 16

ANONS

**Saday Budaqlının
"Yolüstü söhbət" kitabı
təqdim olundu**

» səhifə 5

**Cabir Albantürkün
"Ədəbi-tənqidi
qeydlər"i**

» səhifə 6

Ömür və yaddaş kitabı

» səhifə 6

**Səhnəmizin yeni
"Leyli"si - Güllü
Muradova**

» səhifə 7

**Qohum dillərdən
tərcümə problemləri**

» səhifə 8

**Nadir şahın Rumun
baş vəziri Əli paşaya
yazdığı rəqəm**

» səhifə 11

**İntiqam Yaşarın
yeni şeirləri**

» səhifə 12

**Heyvanlar niyə qış
yuxusuna gedir?**

» səhifə 15

Parisdə UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumu keçirilib. Prezident İlham Əliyev və xanımı, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva Forumda iştirak ediblər.

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumunda iştirak etmək üçün təşkilatın mənzil-qərargahına gəldilər.

Bu il UNESCO-nun Nizamnaməsinin qəbulundan 70 il ötür. Təşkilatın yaradılmasının 70 illiyi münasibətilə bir sıra tədbirlərin keçirilməsi nəzərdə tutulub. UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumu da təşkilatın yaradılmasının 70 illiyinə həsr edilib.

Əvvəlcə Prezident İlham Əliyev UNESCO-nun qonaq kitabına ürək sözlərini yazdı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və xanımı Mehriban Əliyevanın UNESCO-nun sabiq baş direktoru Koşiro Matsuura ilə qısa söhbətləri oldu.

UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının sədri, Namibiyanın informasiya və kommunikasiya texnologiyaları nazirinin müavini Stanley Mutumba Simataa tədbiri açaraq Forumun gündəliyi barədə məlumat verdi.

Maltaın Prezidenti xanım Mari-Luiz Koleyro Forumda çıxış edərək UNESCO-nun yarandığı 70 il ərzində dünyanın xeyli dəyişdiyini bildirdi. Qeyd etdi ki, bu Forum UNESCO-nun gələcəyini müəyyənləşdirmək üçün yaxşı tədbirdir. Malta Prezidenti dedi ki, inkişaf real mədəni mühitlə bağlıdır. O, mədəni müxtəliflik, təhsil, yoxsulluq, savadsızlıq, gender bərabərliyi məsələlərinə toxundu, qlobal problemlərin həllində UNESCO-nun rolunu və birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini qeyd etdi.

Sonra Slovakiya Baş nazirinin müavini, xarici işlər naziri Miroslav Layçak çıxış etdi. O, Parisdə baş vermiş terror aktlarını pisləyərək terrorçuların bütün bəşəriyyətin düşməni olduğunu vurğuladı, terrorla birgə mübarizənin önəmini diqqətə çatdırdı. Baş nazirin müavini vurğuladı ki, UNESCO terrorizm və ekstremizmin yer almadığı dünyanın qurulmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Miroslav Layçak qlobal problemlərin həllində birgə səylərin göstərilməsinin zəruriliyini vurğuladı.

İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumunda iştirak ediblər

Forumda sədrlik edən Stanley Mutumba Simataa Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın davamlı iqtisadi inkişafından, beynəlxalq ələmdə qazandığı böyük nüfuzdan danışdı. O, ölkəmizin UNESCO-nun etibarlı tərəfdaşına çevrildiyini bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Forumda çıxış etdi.

Dövlət başçısı əvvəlcə noyabrın 13-də Parisdə baş vermiş dəhşətli terror hadisəsi ilə bağlı Azərbaycan xalqı adından Fransa xalqına başsağlığı verdi. Bildirdi ki, bu dəhşətli terror hadisəsi beynəlxalq ictimaiyyətin bu bəla ilə mübarizə aparmaq üçün öz səylərini birləşdirməli olduğunu bir daha göstərir. Prezident İlham Əliyev keçmişdə çoxsaylı terror hadisələrindən əziyyət çəkən Azərbaycanın terrorizmə qarşı mübarizədəki rolundan danışdı.

Azərbaycan-UNESCO əlaqələrinə toxunan Prezident İlham Əliyev ölkəmizin bu təşkilatın fəal üzvü kimi bəşəri dəyərlərin təşviqinə öz töhfəsini verməkdə davam etdiyini dedi. Bildirdi ki, Azərbaycan UNESCO-nun bütün konvensiyalarını və digər sənədlərini imzalayıb, ratifikasiya edib. 2003-cü ildə Azərbaycan və UNESCO arasında mədəniyyə

yət, elm, təhsil və kommunikasiya sahələrində əməkdaşlıq üzrə Çərçivə Sazişi imzalanıb. Bu, Azərbaycana UNESCO-nun donorlarından birinə çevrilmək imkanı verib. Prezident İlham Əliyev əminliklə vurğuladı ki, UNESCO-nun təhsil, mədəniyyət və elm sahələrinin inkişafına verdiyi dəstək dünyamızı daha da təhlükəsiz edəcək.

Dövlət başçısı dedi ki, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğalı bu günə kimi davam edir. Ermənistanın etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşüb. Çoxlu sayda tarixi abidələrimiz, muzeylərimiz ermənilər tərəfindən tamamilə dağıdılıb. Prezident İlham Əliyev Ermənistanın nəinki beynəlxalq hüquq normalarını, həm də tarixi ədaləti pozduğunu, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən qətnamələrə məhəl qoymadığını vurğuladı. "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir", - deyən Prezident İlham Əliyev ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa ediləcəyinə əminliyini bildirdi.

Dövlət başçısı Azərbaycanda mövcud olan tolerantlıqdan, multikulturalizmdən danışdı, ölkəmizin mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası dialoqa töhfələri barədə Forum iştirakçılarna ətraflı məlumat verdi. Prezident İlham Əliyev UNESCO-nun 70 illiyi münasibətilə Forum iştirakçılarna təbriklərini çatdırdı.

Sonra ABŞ Prezidenti Barak Obamanın Forumu ünvanladığı məktub oxundu.

Daha sonra Fransa Prezidenti Fransua Olland çıxış etdi. O, Parisdə törədilən son terror aktlarından bəhs etdi, Fransanın terrorçulara sərt cavab verəcəyini bildirdi. Fransa Prezidenti terrorizmin bəşəri dəyərlərə böyük təhdid olduğunu qeyd etdi.

Prezident Fransua Olland terror hadisələri ilə bağlı bütün dünyada Fransa xalqına göstərilən həmrəylikdən də danışdı. O vurğuladı ki, Parisdə terror aktlarını törədənlər qatillərdir və onlar heç bir sivilizasiyaya aid deyillər.

Fransa dövlətinin başçısı bəşəri dəyərlərin qorunmasında UNESCO-nun mühüm rol oynadığını bildirdi, təşkilatın Əfqanıstanda, Malidə və digər ölkələrdə dağıdılmış abidələri bərpa etdiyini vurğuladı. Fransa Prezidenti UNESCO-nun mədəni dəyərlərin qorunması ilə bağlı çoxlu layihələr həyata keçirdiyini də diqqətə çatdırdı.

Forumdan sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva UNESCO-nun baş direktoru İrina Bokova ilə görüşdülər.

Görüşdə Azərbaycan ilə UNESCO arasında uzun illər səmərəli uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyi vurğulandı. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və xanımı, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumunda iştirakı əməkdaşlığımızın yaxşı göstəricisi kimi dəyərləndirildi. Prezident İlham Əliyevin bu tədbirdə çıxışının önəmi qeyd edildi.

Söhbət zamanı Azərbaycanın UNESCO-nun fəaliyyətində rolu, bu təşkilatın işinə verdiyi töhfə yüksək qiymətləndirildi. Həmçinin Azərbaycanda multikulturalizmin inkişafı, ölkəmizin mədəniyyətlərarası dialoqun möhkəmləndirilməsinə verdiyi töhfələr diqqətə çatdırıldı. UNESCO-nun xətti ilə Azərbaycanda mühüm beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsinin əhəmiyyəti qeyd edildi.

Görüşdə əməkdaşlığımızın bundan sonra da genişləndirilməsinə əminlik ifadə olundu və bu əməkdaşlığın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Daha sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva UNESCO-nun mənzil-qərargahında təşkilatın İcra Şurasının zalı və nümayəndə heyətlərinin salonu ilə tanış oldular. Qeyd edildi ki, bu zalın və salonun yüksək səviyyədə təmir olunması Azərbaycan dövlətinin dəstəyi ilə həyata keçirilib. Zalda İcra Şurasının tədbirləri ilə yanaşı, xoşməramlı səfirlərin görüşləri, toplantıları da keçirilir.

Dövlət başçısı və xanımı ölkəmizin UNESCO-ya üzv olmasının 20 illiyi münasibətilə Azərbaycan Respublikası tərəfindən hədiyyə edilən daş at və daş qoç abidələrinə baxdılar.

UNESCO-nun mənzil-qərargahının həyatında qoyulan bu heykəllər burada daimi olaraq sərgilənir. Həmin heykəllər XII-XIII əsrlərə aiddir və Tovuz rayonunun Aşağı Ayıblı kəndindən tapılıb.

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva digər ölkələrin UNESCO-ya təqdim etdiyi abidələrə də baxdılar. Qeyd edildi ki, UNESCO-nun mənzil-qərargahının həyatında və binada sərgilənən bu abidələr tarixi, mədəni əhəmiyyət daşıyır.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoglu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nərinə Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub. Tiraj: 1250. Sifariş: 3709
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74. **Telefon:** 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Azərbaycan UNESCO Ümumdünya İrs Komitəsinə üzv seçildi

Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması üzrə Konvensiyaya üzv dövlətlərin 20-ci Baş Assambleyası UNESCO-nun 38-ci Baş Konfransı çərçivəsində noyabrın 18-dən 20-dək təşkilatın mənzil-qərargahında keçirilir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyindən AzərTAC-a bildirilib ki, Baş Assambleyanın noyabrın 18-də reallaşan iclasında Ümumdünya İrs Komitəsinə seçkilər keçirilib və Azərbaycan bu komitəyə üzv seçilib. Seçkilərdə uğur qazanmışımız ölkəmizin dünya irsinin qorunmasında rolunu artırmaqla yanaşı, Azərbaycanın öz irsinin təşviqində və qorunmasında böyük rol oynayacaq.

Ölkəmizin Komitəyə üzv seçilməsi Prezident İlham Əliyevin uğurlu xarici siyasəti, Azərbaycanın birinci xanımı, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın dəstəyi nəticəsində baş tutub.

Komitə Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması üzrə Konvensiyaya uyğun olaraq fəaliyyət göstərir və Ümumdünya İrs Siyahısına əlavələr ediləndə yekun və qərarverici səsə malikdir.

Həmçinin komitə Ümumdünya İrs Fondunun istifadəsini müəyyənləşdirir, Ümumdünya İrs Siyahısına artıq əlavə olunmuş irs nümunələrinin konservasiyasına nəzarət edir və Təhlükə altında olan İrs Siyahısına əlavələr etməyə qərar verir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan tərəfi Ümumdünya İrs Komitəsinə seçki kampaniyası çərçivəsində oktyabrın 15-də Parisdə, UNESCO-nun mənzil-qərargahında Azərbaycan mədəni irsinin təqdimatını və ziya-fət təşkil edib.

Xatırladaq ki, 2000-ci ildə Qız qalası və Şirvanşahlar sarayı ilə birgə İçərişəhər kompleksi, 2007-ci ildə isə Qobustan Dövlət Bədii-Tarixi Qoruğu UNESCO-nun Dünya İrsi Siyahısına daxil edilib.

○ "Milan Expo 2015" ümumdünya sərgisində Azərbaycanın iştirakının yekunları ilə əlaqədar noyabrın 19-da Heydər Əliyev Mərkəzində mətbuat konfransı keçirilib.

AzərTAc xəbər verir ki, Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Anar Ələkbərov "Milan Expo 2015" ümumdünya sərgisində Azərbaycan pavilyonu layihəsinin həyata keçirilməsi ilə bağlı görülən işlərdən danışdı. Bildirilib ki, "Planetimizi qidalandıraq, həyat üçün enerji qazanaq" ("Feeding the Planet, Energy for Life") devizi altında keçirilən "Milan Expo 2015" sərgisinə marağ həddindən artıq böyük olub.

Qeyd edilib ki, "Milan Expo 2015" sərgisində dünyanın 145 ölkəsindən yalnız 54-ü, o cümlədən Azərbaycan öz milli pavilyonunu təqdim edib. "Azərbaycan: Biomüxtəlifliyin xəzinəsi" adlandırılan dördmərtəbəli, 2000-dək kvadratmetr ərazidə təşkil olunan milli pavilyonumuzun təməli 2014-cü ilin iyulunda qoyulub. İyirmi beş ay ərzində 300 nəfərdən ibarət işçi qrupu ümumdünya sərgisində Azərbaycan pavilyonunu layihəsinin hazırlanmasında iştirak edib.

"Milan Expo 2015" sərgisində Azərbaycan milli pavilyonunda işlərin Heydər Əliyev Fondu və Heydər Əliyev Mərkəzinin dəstəyi ilə təşkil olunduğunu söyləyən Anar Ələkbərov deyib: "Həm xarici, həm də yerli mütəxəssislər tərəfindən hazırlanan layihənin yekununda arxitektura və tərtibat baxımından gözəl iş ərsəyə gəldi. Azərbaycan milli pavilyonu ölkəmiz üçün ən uğurlu layihələrdən biri oldu". A.Ələkbərov layihənin həyata keçirilməsində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın dəstəyini xüsusi vurğulayıb. O bildirib ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin göstərişləri və tapşırıqları nəticəsində işlər tez bir vaxtda başa çatdırıldı.

Mərkəzin direktoru dünyada qidalanma sahəsində çağırışlara yeni cavablar axtarmaq üçün çox önəmli bir məkan olan sərgidə ölkəmizin "Azərbaycan: Biomüxtəliflik xəzinəsi" pavilyonu ilə uğurla təmsil olduğunu söyləyib. İtaliya hökumətinin Azərbaycan pavilyonuna "Milan incisi" adı verdiyini bildirən A.Ələkbərov deyib: "Azərbaycan pavilyonunun tikintisi bir neçə ay ərzində başa çatdı. İlk pavilyon idi ki, mart ayında artıq "Milan Expo 2015"-ə tikintinin başa çatması haqqında məruzə etdik. Mayın 1-də isə pavilyonun açılışını etdik".

"Milan Expo 2015"də Azərbaycan pavilyonunu 3 milyon 250 mindən çox insan ziyarət edib

A.Ələkbərov gözəl təbiətə və bioloji müxtəlifliyə malik Azərbaycanın coğrafi və iqlim müxtəlifliyini, mədəniyyətini, incəsənətini, füsunkar təbiətini, ləzzət mətbəxini, qədim ənənələrini, keçmişini və bu gününü daha ətraflı təqdim etmək üçün sərginin geniş imkanlar yaratdığını vurğulayıb. Qeyd edib ki, Azərbaycan milli pavilyonunun əldə etdiyi uğurlar Ermənistanın "Milan Expo 2015" də iştirakdan imtina etməsinə səbəb olub.

Mərkəzin direktoru bildirib ki, ümumilikdə altı ay ərzində 23 milyondan çox insan "Milan Expo 2015" sərgisini ziyarət edib. Bu müddət ərzində Azərbaycan milli pavilyonunda 3 milyon 250 mindən çox izləyici olub. Anar Ələkbərov pavilyonun ərazisində, həmçinin IDEA Biomüxtəliflik Parkının olduğunu qeyd edib. Ərazisi 400 kvadratmetr olan parkda Azərbaycanda IDEA tərəfindən həyata keçirilən ekoloji layihələr, flora və faunanın, nəslin kəsilməkdə olan heyvanların qorunması üzrə tədbirlər barədə məlumat verib. Burada müxtəlif ekoloji tədbirlərin keçirildiyini diqqətə çatdırıb. O bildirib ki, parkda quraşdırılmış böyük monitorlar vasitəsilə birinci Avropa Oyunları nümayiş etdirilib.

Milandakı Azərbaycan milli pavilyonunun ölkəmizə köçürüləcəyini söyləyən Mərkəzin direktoru deyib: "Biz istərdik ki, pavilyonu Azərbaycanın ən gözəl guşələrindən birində quraşdıraq. Bəzi dövlətlər öz pavilyonlarını artıq sökdülər. Amma biz bildirdik ki, pavilyonu Azərbaycana qaytaracağıq. Pavilyonun Bakı Bulvarında quraşdırılması məsələsinə baxılır. Şəhərdə uyğun məkanın ayrılması ilə bağlı Nazirlər Kabinetinə və Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinə müraciət etmişik. Hazırda isə pavilyonun qardan, yağışdan qorunması üçün işlər aparılır.

Bu işlər təxminən iki həftə davam edəcək. Bundan sonra isə konkret addımlar atacağıq". Anar Ələkbərov qeyd edib ki, pavilyon Bakıda qurularkən hazırkı məzmun ümumən saxlanılacaq, lakin müəyyən yenilənmələr ediləcək".

Direktor vurğulayıb ki, layihə Azərbaycanın dünyada tanınması işinə xidmət edib: "Hesab edirəm ki, ölkəmizin 2015-ci ildə Avropa Oyunlarında qazandığı uğurdan sonra bu sərgi bizim növbəti yüksək nəticəmiz oldu".

Pavilyonun memarı Rikardo Ciqolotti Azərbaycanın ecazkar təbiətə, zəngin mədəniyyətə malik olduğunu, layihəni hazırlayarkən bu elementlərə xüsusi fikir verdiyini söyləyib. Sərgidə ən gözəl pavilyonun Azərbaycanına məxsus olduğunu deyən R.Ciqolotti ictimaiyyətin bu layihəni maraqla qarşılaşdığını bildirib.

Mətbuat konfransında, həmçinin Azərbaycan pavilyonu ilə bağlı videoçarx nümayiş olunub.

Qeyd edək ki, pavilyonda qurulan 3 biosfera ətraf mühiti və qədim mədəniyyəti daim harmoniyada olan Azərbaycanı təcəssüm etdirir. Pavilyonu əhatə edən taxta divarlar bu diyara xas olan küləyin və həmişə burada dövr edən mədəni və yaradıcı axının rəmzidir.

Pavilyonun birinci mərtəbəsi "Səslər simfoniyası" adlanır. Burada Azərbaycanla bağlı məlumatlar təqdim olunub. İkinci mərtəbədə - "Rənglər simfoniyası"nda iqlim, landşaftla bağlı məlumatlar çatdırılıb. Üçüncü mərtəbə "Dadlar simfoniyası" adlanır. Bu mərtəbədə milli mətbəxlə bağlı nümunələr təqdim edilib.

Dördüncü mərtəbədə isə restorandır.

Pavilyonun tikintisi zamanı 18 kilometr qaynaq işləri, 15 ton dəmir istifadə edilib. Bundan əlavə, 680 şüşə panel də istifadə olunub. Pavilyonun məzmununun hazırlanması ilə əlaqədar Azərbaycan 150 gün çəkiliş edib və bu çəkilişlər bütün regionları əhatə edib.

Pavilyonun Milanda fəaliyyət göstərdiyi müddətdə, həmçinin təhsil, mədəniyyət, elm, iqtisadiyyat və digər sahələrdə müxtəlif konfranslar, biznes forumları təşkil olunub.

Milli pavilyon İtaliyanın Ətraf Mühit və Dəniz Ehtiyatlarının Mühafizəsi Nazirliyinin "Davamlı Ekspoya doğru" proqramı çərçivəsində "Dizayn və materiallar" nominasiyası üzrə ən uğurlu ekoloji layihə kimi mükafatla təltif olunub və milli pavilyonlar sırasında öz kateqoriyası üzrə ən gözəl pavilyon seçilib.

Zərdabda keçirilən qanvermə aksiyasında 500-dək könüllü iştirak edib

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə talassemiya xəstəliyindən əziyyət çəkən insanlara yardım məqsədilə keçirilən qanvermə aksiyaları davam edir.

Növbəti belə bir tədbir Zərdab rayonunda keçirilib. Bunun üçün rayon poliklinikasında hər cür şərait yaradılıb. Aksiya Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi B.Eyvazov adına Hematologiya və Transfuziologiya İnstitutu nəzdindəki Mərkəzi Qan Bankının həkim briqadası tərəfindən həyata keçirilib. Əvvəlcə donorların ümumi sağlamlıq

durumu yoxlanılıb. Səhhəti imkan verən sakinlərdən qan götürülüb. Humanitar aksiyada 500 nəfərə yaxın rayon sakini könüllü olaraq qan verib. Təhsil, səhiyyə və mədəniyyət işçiləri, polis əməkdaşları və bir sıra digər müəssisələrin kollektivləri aksiyada daha fəal iştirak ediblər.

Qəhrəman, telejurnalist, gözəl şair, səmimi, böyük ürəyə sahib olan Alı Mustafə oğlu Mustafayev 1952-ci ildə Qazax rayonunun Qazax bəyli kəndində anadan olmuşdu. Daşı-torpağı, havası-suyu şairlər, ziyalılar, şəxsiyyətlər yetişdirən Qazax, Alı Mustafayevə şair qəlbli, şair qələmi bəxş etdi. Onun ilk şeirləri 1973-cü ildə "Elektrik" qəzetində dərc olunmağa başladı. 1975-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinə daxil oldu. Beləliklə A.Mustafayev 1981-ci ildən Azərbaycan Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin "Xəbərlər" proqramında jurnalist kimi fəaliyyətə başladı. İşlədiyi müddətdə "İlin ən yaxşı jurnalisti", "Qızıl qələm" mükafatlarına layiq görüldü. Alı Mustafayev daha sonralar işləyə-işləyə Ali Partiya məktəbini də bitirdi. O, reportajlarında faktları və rəqəmləri təhrif etmədən tamaşaçılara çatdırıb. Son zamanlar cəbhənin ən qaynar nöqtələrindən, Topxana meşəsindən, Moskva Qurultaylar sarayından, İcevan görüşlərindən yetərincə maraqlı, dolğun verilişlər hazırlayırdı. Vətəni üçün bütün qüvvəsini, mənəvi, fiziki gücünü ortaya qoymuşdu. Onun şair qəlbli yalnız vətən üçün döyünürdü. Həqiqəti, haqq-ədələti, gerçəkliyi, ədalətin doğru üzünü ictimaiyyətə, xalqa göstərmək üçün o, reportajlarla, faktlarla, təhrifsiz, aktual xəbərlərlə tez-tez efirə çıxar, hadisələri yerindəcə gedib yoxlayar, çəkib efirə verərdi. Hətta ölümün üzərinə yeriyirdi. Çəkinmədən, qorxmadan, Alı Mustafayev nə qədər ölümün gözlərinə baxsa da, görünür, onun ölüm fərmanı vertolyot qəzasına yazılıbmış. Alı Mustafayev üç dəfə, düz üç dəfə vertolyot qəzasına düşür. Birinci qəzada vertolyot dumana düşəndə onlar çaya tökül-müşdü. Alı o vaxt bərk xəstələndi və xəstəxanada müalicə olundu. İkinci dəfə 1991-ci ilin aprel ayında dövlət nümayəndələri ilə Ağdam rayonu üstündən keçərkən ermənilər vertolyotu vurdular. Həmin vaxt 15 aprelə oğlu Turalın doğum gününü də xəstəxanada keçirdi. Alı Mustafayev xoşbəxtlikdən bu dəfə də salamat qaldı. Çünki o, ölümdən yox, ölüm ondan qorxdı sanki. Axı onun yazılacaq neçə-neçə şeirləri, efirə gedəcək neçə-neçə reportajları, bir sözlə, xalqı üçün görülcək çox işləri vardı. O, nəinki ölümdən qorxmur, ona meydan oxuyurdu.

*Həyat əbədidir, insan əbadi,
Nə ömrün sonu var, nə məhəbbətin.
Deməyin bəs ölüm ayrılıq nədi,
O da nemətidir bu təbiətin.*

Canında Azəri qanı dolaşan hər kəs, təbii ki, vətənimizi, dövlətimizi sevir, vətən üçün əlindən gələni əsirgəmir. Ancaq elə kəslər də var ki, vətən sevgisi onun amalına, məsləhinə, yaşayışına mənasına çevrilir. Bu amal onun bütün mənlərinə hakim kəsilir. Vətən üçün yaşamaq, mübarizə aparmaq, canını fəda etmək. Alı Mustafayev də bu yola baş qoyanlardan, bu amalı yaşayanlardan idi.

*Düşündüm əssə də min dəli külək,
Palıddan ibrəti biz almalyıq.
Köklər torpağını qoruduğu tək,
Biz də bu vətəni qorumalıyıq.*

O özü də bu yola baş qoyduğunun fərqi nə varmışdı. Seçdiyi yolun çətinliyini, keşməkeşliyini bilirdi. Lakin vətən sevgisi ona qətiyyət, mətinlik bəxş etmişdi.

*Mənə bəlli öz yolum, öz mənzilim,
Bilirəm ki, nədir bənim, ya zilim.
İstəmirəm yad ölkədə əzilim,
Vallah, daha heç qorxmuram ölümdən,
Artıq gecdir çıxammaram yolumdan.*

Deməli, şair özü də bilirdi ki, ölüm, əcəl qara libasa bürünüb onu anbaan izləyir, onu "qara caynaqlarına" alıb aparmaq istəyir.

Nəhayət, həmin müdhiş, o faciəli üçüncü qəza...

1991-ci il 20 noyabr Tuğ, Xocavənd, Qaradağlı və başqa kəndlərin faciələrini yoxlamağa yollanan Mİ-8 hərbi vertolyotu Martuni rayonunun Qarakənd kəndi yaxınlığında erməni terrorçuları tərəfindən iriçaplı silahla vuruldu və faciəli surətdə həlak olan bu 23 insan Azərbaycanın mərd və qəhrəman oğulları idi. Bu müəmmalı ölümün qara xəbəri Azərbaycan xalqını sarsıtdı. Bu dəhşətli hadisənin törədilməsinə səbəb, ilk növbədə DQMV xüsusi rayon komendantının quldurlarının sərbəst hərəkətlərinə imkan yaratması idi. Qanlı cinayəti ört-basdır etmək üçün tez-tələsik yalan məlumat verildi ki, guya vertolyot, duman olduğu üçün dağa toxunub partlayıb. Halbuki, həmin vaxt nə duman olub, nə də orada elə dağ var ki, vertolyot toxunsun.

Noyabrın 22-də Dağlıq Qarabağ ərazisində vertolyot partladılması və xalqımızın mərd oğullarının qətlə yetirilməsi ilə əlaqədar Naxçıvan Şəhər Mədəniyyət sarayında izdihamlı matəm yığıncağı keçirildi.

Dəli bir ağılamaq keçir könlümüzədən

Həmin yığıncaqda MR-nın Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev çıxış edərək bildirdi ki, erməni qatilləri və vəhşi rus imperiyasının əli ilə vertolyot partladılıb. Bəli, bu 23 nəfər günahsız qurbanların içərisində istedadlı qələm sahibi, xeyirxah və bacarıqlı telejurnalist Alı Mustafayevin də adı vardı. Alı Mustafayev yaşadığı müddət ərzində çalışdı ki, onun əməlləri hamıya örnək olsun. Bəlkə də buna görə "Qorxuram, bu dünya unuda məni" deyərək qorxu səddini yıxdı və Azərbaycan xalqının yaddaşına əbədi həkk olundu.

*Qoymasam ömrümdə daş üstündə daş,
Bu ellər arxamca axıtmasa yaş.
Səndən nə gizlədim, qorxuram, qardaş,
Qorxuram, bu dünya unuda məni.*

...Çox təəssüf ki, Azərbaycan Alsız qaldı. Azərbaycan Teleradio Verilişləri Şirkəti ilin, bəlkə də illərin ən yaxşı jurnalistini, "Qızıl qələm" sahibini itirdi. Bir ana təkbaşına böyütdüyü, gözlərindən gözlərinə işıq, nur, qəlbindən ürəyinə həyat verən, can verən bir oğlunu itirdi. Bəlkə də əbədiyyətə əsgər yolladı. Ən ali bir zirvəyə, müqəddəs şəhidlik zirvəsinə. Ana yola saldı, oğul yollandı. Bəlkə də bu, hər ikisinin vətən borcu idi.

Alı Mustafayev də minlərlə şəhidimiz, qazimiz kimi son damla qanını əsirgəmədi. Vətəni üçün şəhid oldu. Şəhidlər xiyabanının sakininə çevrildi. Azərbaycana layiqli bir vətəndaş olmaq üçün vətənin daşına çevrildi. Qərənfil olub göydən yağdı. Bayraq olub torpağa sancıldı.

*Demə vətən batdı oğul qanına,
Əhsən bu torpağın bu üsyanına.
Müqəddəs Şəhidlər xiyabanına,
Qərənfil yağışı yağır, İlahi.*

Alı Mustafayev özü də bir qərənfilə çevrildi, özünün də şeirində qeyd etdiyi "Məbədim, beşiyim Azərbaycan" dediyi Azərbaycana sonuncu borcu daim olsun deyərək, Vətəninə əbədi keşik çəkən əsgər, süvari olsun deyərək...

*Məndən böyük şair olmasa, nə qəm
Bacarram ot biçib, taxıl əkməyi,
Gərəksə sipərə çevrilər sinəm,
Bacarram sərhəddə keşik çəkməyi.*

Bəli, Alı Mustafayev bu yolu seçdi. Ölümüylə ölməzliyi seçdi. Ölümüylə belə düşməninə qisas aldı. Könüllərdə qəhrəmanlıq abidəsi ucaltdı.

Alı Mustafayevin şeirlərindən də göründüyü kimi, o, sanki əcalin ona addım-addım yaxınlaşdığını hiss edirdi. Qələmini əlinə götürüb bu misraları yazdı. Yaza-yaza qartal olub, ölümün gözlərinə sancıldı.

*Ölüm pəncərəmi döydü bu axşam
Başımın üstündə ölüzidi şam.
İstədim söyləyəm "əlvəda" dünyam
Anam "Dayan!" dedi, el "Dayan!" dedi*

Anasını düşündü bəlkə, Ana vətən, ana torpaq qədər sevdiyi anasını... Bir də ömür-gün yoldaşı, sevib könül verdiyi Laləsinə.. Və bu misraları yazdı.

*Mən ölsəm, qəbrimin üstündə ancaq
Başqa gül qoymayın Lalədən qeyri
Qoy onu sinəmdə bitirsin torpaq,
Əzəldən sinəmdir Lalənin yeri.*

O, bilirdi ki, həm erməni vəhşiliklərinə, erməni terroruna, həm rus imperiyasının saxtakarlığına, həm də sapı özümüzədən olan Azərbaycanımızın bəzi cılız iradəli nadanlarına, tamahkarlarına, "Məndən ötsün sənə dəysin" deyən şəxsiyyətlərinə qarşı mübarizə heç də asan deyil. O, həm qələmi, həm mikrofonu ilə xalqın gözünü açmaq istədi. Onun vaxtında nə Şuşa, nə Laçın, nə də digər rayonlar alınmışdı. Ancaq o, daim narahat idi. Torpağımız satılacaq deyərək narahat idi.

*Vətən torpağıdır haqqın dərgahı
Vətənsiz ruhlar da düşər didərgin
Allah qarğışdır şəhidin ahı
Torpağı satanı tutacaq bir gün.*

Onun bəzi şeirlərində bu qorxu, bu təlaş duyulur. Narahatlıqlar sanki misralara düşünlənərək kilid salır, həyəcan təbili çalır. Vətən oğullarını çağırır, vətəni qorumaq, vətən üçün, torpaq üçün, mübarizə aparmağa "Torpaq, uğrunda ölən varsa vətəndir" devizi ilə əzmə, ölümsüzlüyə səsləyirdi.

Məhz bu hissələr, vətən itkisi qorxusu mübarizə insana ölümü belə adıləşdirdi. Axı Alı Mustafayev yaşamaq, yaratmaq, gözəl dünyada gözəl izlər qoymaq istəyində idi. Yaşam sevinci, həyat eşqi, atalıq qüruru, var olmaq hissi ona həyat verirdi, can verirdi.

*Ömür nə şirindi, ay məni duyan
Həyatdan, dünyadan bezən kim olub?
Hər günə bir şirin nəğmə oxuyan,
Xoş gündə ümüdin üzən kim olub?*

A.Mustafayev bir çox şeirlərində yaşam gücünü elə həyatdan, düzlükdən, dürüstlük-dən, bacarmaq hissindən aldığı izah edir.

*Demə mən gedəcəm, nəyim qalacaq,
Alı, elə yandır sönməsin ocaq.
Vətənin yolunda ancaq,
Yaşamağı bacar, ölməyi bacar.*

O yaşamaq, həyatı sevmək, var olmaq istəyirdi.

*Yaşamaq istəyirəm
axan bir bulaq kimi,
Yaşamaq istəyirəm,
gül açan torpaq kimi
Yaşamaq istəyirəm,
yer üzündə haqq kimi.*

Əgər 24 il bundan öncəki həmin müdhiş qəza olmasaydı, o, daha neçə-neçə əsərlərə imza atacaqdı. Neçə-neçə şeirlər həsr olunacaqdı Azərbaycan torpağına, Alı Mustafayev öz qızıl qələmi ilə nələr yaradacaqdı. Düşündükcə, öz ifadəsini azca dəyişsək, "dəli bir ağılamaq keçir könlümüzədən". Düşmən hiyləsinin qalibiyətinə, torpaq itkisinə, qanlarıyla tarix yazan şəhidlər karvanına, sağalmayan yaramıza, açılmayan Xarı bül-bülümüzə, oxumayan Sona bül-bülümüzə, ərsiz qalan Lalələrimizə, atasız Toğrullarımıza baxıb dəli bir ağılamaq keçir könlümüzədən...

*Torpaqda haqqı var, axar qanın da,
Bir nərin qolları düşüb yanında,
Müqəddəs Şəhidlər xiyabanında
Dəli bir ağılamaq keçir könlümdən.*

Könlümüzədən dəli bir ağılamaq keçə-keçə səni və neçə-neçə sənləri daima xatırlayırıq və hər daim xatırlayacağıq. Könlümüzə də qürur hissi keçiririk. Nə yaxşı ki, sizlər vardınız, ey vətənin uyuyan əsgərləri, əbədiyyət şahinləri, şəhidləri. Siz daim bizimləsiniz. Ey vətən oğulları, neçə-neçə illər, əsrlər, qərinələr keçəcək, ancaq siz unudulmayacaqsınız. Azərbaycan övladı biləcək ki, tarixdə Xətai qeyrətli bir Alı Mustafayev vardı. Onun qılınca, qələmi, həm də mübariz qəlbli vardı.

*Doyunca danışıb gülə bilməsəm,
Yaşarmış bir gözü silə bilməsəm,
Öləndə kişi tək ölə bilməsəm,
Qorxuram, bu dünya unuda məni.*

Əbədləşdirmək məqsədi ilə Nərimanov rayonundakı 202 sayılı orta məktəbə, 3-cü mikrorayondakı küçüyə onun adı verilib.

Alı Mustafayev Qarabağın dağlıq hissəsində baş verən hadisələrin respublika və dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında xüsusi xidmətlərinə, xidməti borcunu yerinə yetirərək, igidlik və şücaət göstərdiyinə görə, ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüb.

P.S.: Bu gün, 1991-ci il noyabrın 20-də Xocavənd səmasında erməni terroru nəticəsində baş vermiş faciəli vertolyot qəzasının, Azərbaycanın mərd və qeyrətli oğullarını itirdiyi həmin o müdhiş hadisənin üstündən 24 il ötür. Biz şəhidlərimizi daim anur, onlarla fəxr edirik.

Aynurə ƏLİYEVƏ

Noyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində tanınmış yazıçı, tərcüməçi Saday Budaqlının 60 illik yubileyi və "Yolüstü söhbət" kitabının təqdimatı keçirildi.

Tədbiri giriş sözü ilə Mərkəzin direktoru Afaq Məsud açdı:

– Sadayla ilk dəfə 1978-ci ildə Zuğulbada keçirilən "Gənc ədiblərin yaradıcılıq seminarı"nda tanış olmuşuq. Bu seminar da gənc yazarlar öz şeir və hekayələrini oxuyur, sonra müzakirələr keçirilirdi. Sadayın yaradıcılığı ilə də ilk tanışlığım o vaxt baş verdi. O hekayənin adını indi xatırlamıram, amma hələ də bir uşağın, ölümü ilk dəfə duymasının fərqli bədii incəliklərlə, ağsaqqal yazıçı tərmini və səbiri ilə təsvir olunduğu o hekayənin təsiri altındayam. Ədəbiyyat budur. Bəli, yazıçı öz təsdiqini bircə hekayədə tapır. Saday çox az yazır, lakin yazdıqları yaddaşlarda uzun müddət yaşamağa qadirdir. Saday, nəyin bahasına olursa olsun, gündəmdə qalmağa, tanınmağa meyilli olmayan, ədəbiyyata qazanc və şöhrət mənbəyi kimi baxmayan, şəxsiyyətini, qürurunu qoruyub-saxlayan yazıçılarımızdandır. Ədəbi dəyərlərin itirildiyi, bədii kitabların çox vaxt ucuz makulaturaya çevrildiyi bir dönmədə Saday qələmə, sözə olan sədəqətini heç nəyə dəyişmədi, öz sakit ədəbiyyat ərazisində yaşayıb-yazmağına davam elədi. Bu gün 60 yaşının tamamı münasibəti ilə Mərkəzin nəşr etdiyi bu kitab, Sadayın iyirmi beş ildə latın qrafikasında nəşr olunan ilk kitabıdır.

Sadayın həyatı barədə qısa bibliografik məlumat onun, səksəninci illərin əvvəllərində Maksim Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda təhsil aldığı və bu qısa müddət ərzində - 1982-86-cı illərdə Rusiya ədəbi mətbuatının bir neçə nüfuzlu ödüllərinə - 1982-ci ildə Moskvanın "Nedelya" həftəlik məcmuəsinin laureatı, həmin ildə "Drujba Narodov" jurnalının "İlin ən yaxşı hekayəsi" mükafatı, 1986-cı ildə Moskvada nəşr olunan "Uduş" kitabına görə Maksim Qorki adına Ümumtifaq Mükafatına layiq görüldüyünü fiksə edir. Ümidvarıq ki, yazıçı Azərbaycan da öz layiqli qiymətini alacaq.

Saday həm də gözəl bədii tərcüməçidir. Onun tərcümələri hər zaman yazıçı nəfəsi ilə, yad əcnəbi düşüncəni Azərbaycan dilinin bütün bədii imkanları çərçivəsində ala bilmək bacarığı ilə seçilir. Onun M.Bulqakov, Y.Kavabata, Q.Markes, M.Lyosa, X.Onetti, K.Sela, M.Delibes kimi bir-birindən fərqli ədəbi üslub daşıyıcılarının əsərlərindən ərsəyə gətirdiyi tərcümələr, milli bədii tərcümə sənətimizin inciləri sırasındadır. 2009-cu ildə Saday Budaqlı M. Bulqakovun "Master və Marqarita" romanına görə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin "Qızıl Kəlmə" mükafatına layiq görülüb".

Saday Budaqlının "Yolüstü söhbət" kitabı təqdim olundu

Daha sonra yazıçının həmkarları, iş yoldaşları çıxış edərək, Saday Budaqlının yaradıcılığı barədə fikirlərini bölüşdülər, yubilyarı təbrik edib, ürək sözlərini bildirdilər.

Zakir Fəxri:

Saday kitabın adını "Yolüstü söhbət" qoyub. Bəli, bəzən, söhbətləşməyə, dərhləşməyə heç nə olmur, yeganə qalan sözdür. Mən belə düşünürəm ki, Sadayın bir xoşbəxtliyi də ondadır ki, gələcək nəsillər söhbətləşməyə adam axtaranda onun yazılarını oxuyacaqlar. O ki qaldı az yazmağına, yazı zamansızdır, zamansız olduğu üçün, sənə verilən istedad da zamansızdır. Saday Azərbaycanda ciddi ədəbiyyat adamlarındandır. Bu, artıq yazıçı qələbəsidir.

Yaşar Əliyev:

Ədəbiyyatda meyar, kəmiyyət yox, həmişə keyfiyyət olub. Yəni yazıçı nəinki bir kitab, hətta bir hekayə ilə də ədəbiyyatda qala bilər. Bu mənada Sadayın, bəlkə də ən böyük xoşbəxtliyi ondadır ki, nə yazılsa yaxşı yazıb, heç vaxt sözə xəyanət etməyib. Sadayın son kitabında toplanan əsərlərə gəlincə, mən burda maraqlı bir məqamla rastlaşdım. Bu gün biz onun həm də 60 yaşının işığına yığılmışıq. Və o kitabda müxtəlif illərdə – 20, 30 il əvvəl yazılmış əsərlər də mənə 60 yaşlı müəllifin əsərləri kimi göründü. Deməli, Sadayın bir vaxtlar yazdıqları özündən xeyli yaşlıymış. Və deməli, müdriklik heç də yaşla bağlı deyil.

Xanım İsmayılqızı:

Mən çox sevinirəm ki, Tərcümə Mərkəzində Saday Budaqlı kimi bir yazıçı və dəyərli bir insanı tanıdım. Son dəfə "Aydın yol" qəzetində hekayənizi oxudum, çox xoşuma gəldi. Yəni yaxşı əsərlər silsiləsi davam edir. Bütün təbriklərə qoşuluram və mən də dostlar dəyənini söyləmək istəyirəm: bir az çox yazın!

Zahid Sərtorpaq:

Mənə Sadayla bir yerdə oxumaq qismət olub. Gənlik illərimizdə biz bir qədər dəlisov olmuşuq, amma Saday əvvəldən ciddi idi. İndi Allah qismət elədi, bir yerdə işləyirik. "Aydın yol" qəzetində bu yubileyə bağlı fikirlərimizi bildirəndə mən belə bir ifadə işlətdim: adama elə gəlir, zaman bir gün ədəbi mühitə hayqıracaq ki, kim yatmış, kim oyaq? Onda dillənən beş-üç imza içindən Saday Budaqlının da səsi ucalacaq: buyur, burdayam!.. Amma bunu cırdan kimi qorxa-qorxa deməyəcək, bir div kimi hayqıracaq və sütun kimi dikələcək. Saday, sən artıq 7-ci qapını döyüb içəri girmisən, ən sehrli məkan buradır və ən gözəl əsərlərini burda yazmalısən. 60 yaşın mübarək!

Əlisəmid Kür:

Sadayın ilk oxuduğum əsəri "Firuzə qaşlı üzük" hekayəsidir, səhv eləmirəmsə, 1986-cı il idi. Elə həmin dövrdən onu bir yazıçı kimi kəşf etdim. Onun təhkiyəsi çox xoşuma gəlir. Bir insan kimi isə onu ikimiz bir otaqda oturdandan bəri daha yaxşı tanıyıram və məndən yaşca balaca olsa da, həmişə ondan ciddilik öyrənirəm.

İlqar Əlfi:

Sadalanan nailiyyətlərin hansı dəyərdə olduğunu o dövrün adamları yaxşı bilir. Yəni biz bilirik ki, o dövrdə Qorki mükafatı almaq nə demək idi. Saday zəngin insandır. Ümumiyyətlə, az danışan insanlar zəngin olur. Həmişə ağzını açanda hiss edirəm ki, maraqlı nəşə danışacaq. İndi hər yaşadığımız gün tarixdir. Oxucular bu hadisələri Sadayın əsərlərində oxumağa tamarzıdır, yazıçı gərək onları sevincdirsin. Arzu edirik ki, Saday yeni-yeni əsərlər yazsın.

Mahir Qarayev:

Mən Sadayla burda oturanların hamısından gec tanış olmuşam, yazılarını saytlarda oxudum, bura gələndən sonra kitabını istədim, məlum oldu ki, bu cür yazıçının düzəməli kitabı yoxmuş. Biz indi oturub deyirik, danışırıq, bu, tamam başqa şeydir, amma tarixdə qalan bu kitab olacaq. Bu kitabı görə təbrik edirəm, Saday!

Ətimad Başkeçid:

Bəlkə də kənardan baxan elə bilər ki, biz iş yoldaşımızdı deyərək bu sözləri Saday Budaqlıya ünvanlayırıq, amma o, həqiqətən dəyərli yazıçıdır. Azərbaycanda beş-on ədəbi imza var ki, oxucu da, ədəbiyyatçı da onun yazısına inanır. İnsanın bir istedadı da ondadır ki, başqa bir yazıçıya dəyər versin. Bu mənada Saday, necə dəyərlər təkcə oxucuların yox, həm də yazıçıların yazıçısıdır.

Nəriman Əbdülrəhmanlı:

Sadayı 30 ildir tanıyıram, həqiqətən də Sadaydan ədəbiyyata münasibətdə çox şey öyrənmişik. Mən də qeyd etmək istəyirəm ki, ən böyük savab bu kitabdır. Yazıçı susduğunu yazır, deməli, bu mənada Saday həyatda çoxdanışan adamdır. Sadayın itirdikləri çoxdur, amma əsas bir şeyi qazanıb ki, bu gün ciddi yazıçı kimi tanınır.

Tofiq Qaraqaya:

Ciddi ədəbiyyatın meydanı həmişə dardır, yəni onun keyfiyyət əmsali nə qədər çoxdursa, təəssüf ki, kəmiyyət əmsali - oxucuların sayı bir o qədər azdır. Söhbət seçkin yazarların oxucularından gedir. Saday ciddi yazıçıdır. Bircə onu bilirik ki, onun itirdikləri, nə qədər ağırlı olsa da, tapdıqlarına – indi bu kitab toplanan bir-birindən dəyərli əsərlərin və bir sıra gözəl tərcümələrin araya-ərsəyə gəlməsinə çox həssaslıqla, zərgər dəqiqliyi ilə hesablanmış...

Hələ Miladdan çox-çox öncələrdən günümüzdə baş alıb gələn belə bir diri söz var: simya, yəni əlkimya. Bu, dünyanı elmi yollarla deyil, metafizikəsinə qavramaqla, deyək ki, dəmiri qızıla, daşı bəngüdaşa, otu həyat otuna, bir sözlə, əbədiyaşarlığa, iksirə, ölümsüzlüyə, ədəbiyyətə çevirmək iddiasıyla həyatı keçirən tərcümələrlə hesablanan dünyagörüşüdür. Bu mənada mən Sadayı bu dünyagörüşünün daşıyıcısı, söz kimyagəri hesab edirəm.

Burada onun az yazmasından, hətta heç yazmamasından danışırdılar. Amma bəzən yazmaq – yazmamaq, bəzən də yazmamaq, yəni susmaq elə yazmaqdı. Bu, ciddi olan sənətin, necə deyim, kriteriyasıdır...

Səxavət Sahil:

Təbrik eləyirəm. Mən həmişə Saday müəllimə "sənətkar-müəllim" demişəm, bu kitabı da bir redaktor kimi sevə-sevə oxudum. Ən çox sevdiyim əsər "Şəbəke" povesti oldu. Bir daha 60 yaşını və yeni kitabını təbrik edirəm.

Kəmalə Cəfərzadə:

Saday Budaqlının imzasını mən gənlik illərindən tanıyıram. Onunla tanışlığımızın tarixi isə çox qısamdır. Mən bu dəyərli ziyalıyı, bənzərsiz qələm sahibini Mərkəzdəki işbirliyimiz zamanı tanıdım. Təəssüf edirəm ki, nəşrə hazırlıq prosesində bu kitabı sürətlə, qısa bir müddətdə, sadəcə iş kimi oxudum. Buna baxmayaraq, kitabda insan mənafeğini, Azərbaycan insanının psixologiyasını, hətta ağacların dilini belə gözəl bilən təbiət vurğunu, mükəmməl bir qələm sahibi gördüm. Hamı dedi ki, Saday müəllim az yazır, mən deyirdim ki, az yazır, amma həmişə belə sanballı yazır.

Bəhlul Abbasov:

Sadayla biz tələbə olanda eyni məhəllədə yaşamışıq. Amma Tərcümə Mərkəzinə gəldikdən sonra onu daha yaxından tanıdım. İlk növbədə özümü şanslı sayıram ki, gəldim, burda belə gözəl insanlarla tanış oldum. Mən də öz növbəmdə Sadayı təbrik eləyirəm. Çox yazsın, oxucularını tez-tez sevindirsin.

Təranə Məmmədova:

Saday Budaqlı imzası ilə çox-çox illər əvvəl rastlaşmışdım və yazılarını oxumuşdum. Tale elə gətirdi ki, biz bir yerdə işlədik. Mən onun çox az insanlara xas olan şəxsi keyfiyyətlərini yüksək dəyərləndirirəm. Hətta belə düşünürəm ki, onun insani keyfiyyətləri yaradıcılığından belə üstündür.

Bəlkə də bu gün müasir gənclik "Yolüstü söhbət"i dəyərləndirə bilməyəcək. Amma inanıram ki, 5-10 il sonra geriye boylanacaq oxucular bu kitabın əsl qiymətini verəcəklər. Mən isə 5-10 il sonra yox, elə bu gün Saday müəllimə bu kitabı görə çox sağ olun, deyirəm və ona yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Saday Budaqlı:

Mən xoşbəxt adamam ki, həmişə qarşıma yaxşı insanlar çıxıb. Daim hamıdan yaxşıyıq görmüşəm. Və bu mənada özümü hamıya borclu hesab edirəm. Mən həmişə üzərində Afaq xanımın qayğısını, diqqətini hiss etmişəm. Bir dost kimi, bir yazıçı kimi sağ olun. Bu kitabı da 60 yaşına ən böyük hədiyyə hesab edirəm.

Cabir
ALBANTÜRK

Ədəbi- tənqidi qeydlər

Tənqidçi, professor N.Şəmsizadənin "Ədəbiyyat qəzeti"ndə dərc olunmuş "Tənqiddə meyersizlik sindromu" başlıqlı silsilə 10 məqaləsini oxuduqdan sonra mədəniyyətimiz, ədəbiyyatımız və tənqidimizin dəyərləndirməli olduğu, aşağıdakı on abzasda qeyd edəcəyim 10 istiqamət barədə gəldiyim ümumi qənaət budur ki, çağdaş Azərbaycan ədəbi tənqidinin əhəmiyyətli hissəsi çap olunan ədəbi nümunələri dünya ədəbiyyatı kontekstindən qiymətləndirib təhlil etməkdə çətinlik çəkir.

Ədəbi tənqidimizin əksər nümayəndələri müasir nəsr, dramaturgiya və poeziya nümunələrinə Türk – İslam əxlaqi dəyərləri və bəşəri mədəniyyət meyarları çərçivəsində tənqidi şərh və yön verməyi tamamilə unudub sanki.

Tənqidçilərimizin bir qismi ədəbi nümunələri bədii sənətkarlıq baxımından deyil, müəlliflərinə şəxsi münasibət müstəvisində ya tərifləyərək göylərə qaldırır, ya da heçə sayaraq izlərini görməzliyə vurmaqla təşəxxüs göstərirlər.

Azərbaycan dövlətçiliyinin və vətəndaşının öncəliyini, bölünmüş Azərbaycanı və işğal olunmuş Qarabağı unudurmamaq kimi milli – mənəvi borcunu ədəbiyyatımız və ədəbi tənqidimiz özünün bir nömrəli kriteriyasına çevirə bilmədiyini də etiraf etməlidir.

60-cı illər ədəbiyyatında əksini tapmağa başlamış insan psixologiyası, fəlsəfi düşüncələri, mənəvi dünyası və başqa dərinliklərin günümüzün ədəbi nümunələrinin bir qisminə fərqli rakursdan yanaşma tərzində işlənməsi ədəbi tənqidimizin də təqdir etdiyi yaradıcılıq üslubu kimi davam etdirilməkdədir.

Kecmişdə və bu gün də cəmiyyətdə rast gəldiyimiz neqativ prosesləri, idarəetmə strukturlarında inkişafa əngəl olan problemləri qabardan və çıxış yolları göstərməyə çalışan sənədli, tarixi, publisistik janrlara ciddi ehtiyac olsa da, ədəbi tənqidimizin əhatə dairəsi daraldığından, bu qəbildən olan nümunələrə diqqət ayırmadığı göz önündədir.

Kapitalizm katalizmi və bazar brendinin toplumda yaratdığı təbəddülatın məntiqi nəticəsi olaraq elm, ədəbiyyat aləmində kim hansı mövzuda, səviyyədə kitab, monoqrafiya nəşr etdirirsə, özü və nəşriyyatlar bilər. Amma çap olunmuş əsərlər və ya yazarların, alimlərin yaradıcılığı haqda yazılan məqalə və kitablarda ədəbi-tənqidi meyarlar gözənilməlidir.

Bədii və ya sənədli pyes, ssenari yaradıcılığının səhnə, ekran təəssümü olan canlı obrazlarla təqdimatı daha cəlbədicə, təsiredicə vasitədir ki, dramaturgiya, sənətsünaslıq və tənqidin yükünü çəkənləri ihiqat məsuliyyət qarşısında qoyur.

Mənəvi körpü olan ədəbiyyat ümumən anlaşılıq dil və mədəni ünsiyyət faktoruna əsaslandığı üçün mahnı mətnləri, bədii tərcümə və kino dublyajı peşakar tərcüməçilərin, dilçi və tənqidçi alimlərin daim diqqət mərkəzində olmalıdır.

Ailə və mühitdən sonra gələcəyimizin tərbiyəçisi və təkəvericisi olan uşaq ədəbiyyatı və teatrı, habelə cizgi filmləri bünövrə rolu oynadığı üçün sona saxladım: Yazarlarımız, ədəbi tənqidimiz və rejissorlar yaradıcılığın bu sahəsinə məxsusi diqqət yönəltməlidir ki, toplumda vətəndaş və zövq tərbiyəsinin özülü səviyyəli və keyfiyyətli əsərlərlə qoyulsun.

Nəticə olaraq onu da əlavə edim ki, ədəbiyyat, yaradıcılıq yoluna çıxmış hər bir yazar cəmiyyətin düşüncə və seçilən bir üzvü olaraq məsuliyyət və səmimiyyətini itirmədən ilk növbədə özünü yazmalıdır. Tədqiqat, ədəbi tənqid yolunda olan alim, tənqidçi isə milli ədəbi cəmiyyətin keçmişi ilə gələcəyi arasında elmi körpü rolunu oynadığından istedad və zəhmətinin bəhrəsi olan əsərlərinin özülünə müxtəlif ideoloji təsirlərdən qorunma peyvəndi kimi vicdan hissini yerləşdirməlidir.

Müdrüklərin bir deyimi var: **kamil insan öz həyatında dörd vacib şərtə əməl etməlidir – ev tikməli, ağac əkməli, övlad böyütməli, kitab yazmalıdır. Əlbəttə, bu kamillik heç də hər kəsə qismət olmur. Amma qismətinə belə xoşbəxtlik düşənlər, kamillik şərtlərini tələyində yaşayanlar da yox deyil. Ömrünün səkkizinci onilliyini yaşayan Səməd Qarayev də belə insanlardan biridir.**

Səməd Allahverdi oğlu Qarayev 1923-cü il martın 23-də Qərbi Azərbaycanın Gərd kəndində dünyaya göz açdı. Ali pedaqoji təhsil alandan sonra Cığı kəndində müəllimlik fəaliyyətinə başlayıb, sonra partiya-təsərrüfat sahəsinə keçib, kolxoz sədri, partiya təşkilat katibi, sovxoz direktoru kimi məsul vəzifələrdə çalışıb, plenum üzvü, qurultay nümayəndəsi olub, "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni və çoxlu medallarla təltif olunub, ən başlıcası isə camaat arşında işgüzar, ədalətli, təəssübkeş insan kimi tanınıb. O, 1988-ci ilin sonuna – soydaşlarımız erməni şovinistləri tərəfindən öz dədə-baba yurdlarından didərgin salınanda dek ləyaqətlə işləyib, yalnız özünə, öz bacarığına və xalqına arxalanıb.

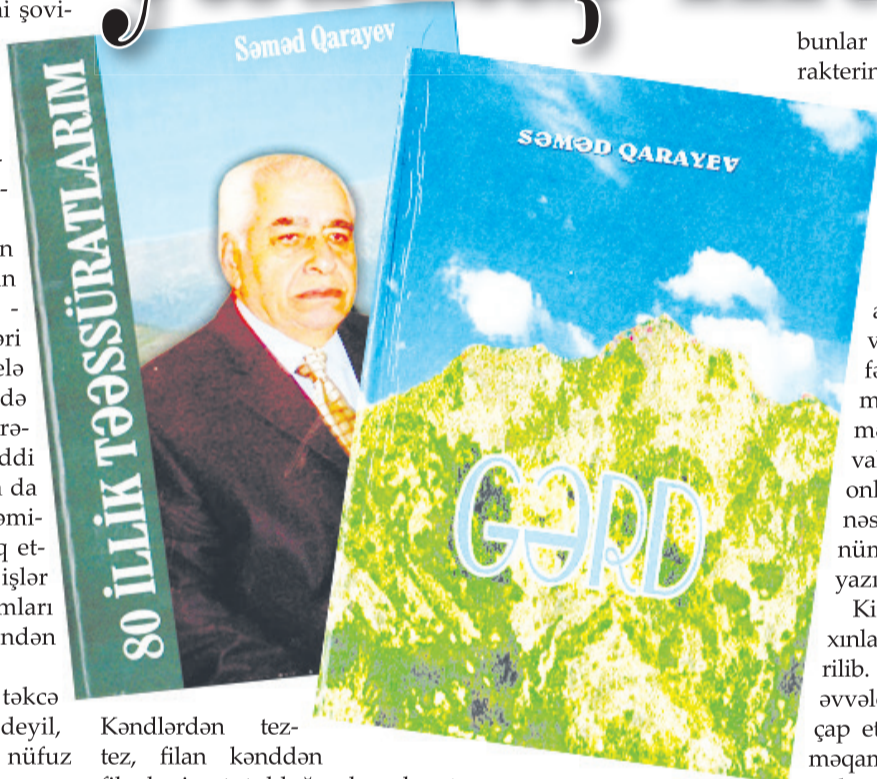
"Heç vaxt xalqımızın pisini də ermənilərin ayağına verməmişəm, - Səməd Qarayev o illəri xatırlayaraq yazır. - Belə ki, 40 ilə yaxın vəzifədə işləmişəm, cinayət törədən, təsərrüfata maddi ziyan vuran adamların da həbsinə imkan verməmişəm, heç bir insafsızlığı etməmişəm. Hətta qeyri işlər üzrə həbs edilmiş adamları inzibati orqanların əlindən almışam".

Səməd Qarayev təkcə kənddə, təsərrüfatda deyil, bütün rayonda böyük nüfuz sahibi olub. Hətta raykomun birinci katibləri inzibati orqan işçilərinə tapşırırmış ki, azərbaycanlılar haqqında nə məsələ olsa, Səməd Qarayevlə müzakirə edin. Bu tapşırıq onun xalq qarşısında məsuliyyətini daha da artırır, camaatın əmin-amanlığını təmin etmək, yaşayış səviyyəsini yüksəltmək üçün daha ciddi tədbirlər görməyə vadar edirdi.

Onun uşaqlıq illəri ağır və keşməkeşli 1930-40-cı illərə düşüb. Səməd müəllim həmin illəri ömründən hesab etməsə də, artıq taleyinə yazılıb. Aclıq, kasıblıq, narahatlıq, təkcə onların ailəsində deyil, bütün ailələrdə mövcud idi. O dövrdə insanların həbsi, sürgünü və ailələrin dağılması adi hala çevrilmiş, kimsənin sabaha ümidi qalmamışdı.

"Yadımdadır, - Səməd Qarayev xatırlayır, - Stalinin hakimiyyəti dövründə camaat vahimə içərisində idi. Cığı dərsində yaşayış şəraiti çox pisləşmişdi. Ailələr o qədər həbs olunacağı vahiməsi içində idi ki, dolanışıq pis olması haqqında fikirləşən belə yox idi.

Ömür və yaddaş kitabı

Kəndlərdən tez-tez, filan kənddən filankəsin tutulduğu barədə xəbər gəlirdi, səhəri gün o biri kənddən xəbər eşidirdik. Ailəməzdən tutulan olmamışdı, ona görə də çox nigaranlıq keçirirdik, qorxurdur ki, atamızı tuturlar. Atamın vəzifəsi yox idi. Vəzifəliyə də bir müddət işləyənəndən sonra həbs edirdilər. Adamların qədir-qiyəti qalmamışdı, heç kəsin ailəsi barədə fikirləşməmişdik, körpə uşaqların qayğısını çəkən yox idi. Tutulan adamların evlərini müsadirə edir, yaxşı nə var, götürürdülər. Böyük Vətən müharibəsindən sonra Stalinin yeni fərmanı çıxdı. Cığı dərsində çox muzdur, əkinçi, biçinçi, vəzifəli şəxs həmin fərmanın güdazına getdi. 1953-cü ildə, Stalinin ölümündən sonra onların hamısı əfv edildi".

Bu çətinliklərə baxmayaraq, şəərəflə ömür sürən, bütün bacarığını camaatın rifahına sərf edən Səməd Qarayev doğma yurd-yuvasından didərgin düşəndən sonra Bakıda məskunlaşıb. Yenə də boş oturmayıb, bütün enerjisini və qazandığı həyat təcrübəsini doğulduğu Gərd kəndinin tarixini araşdırmağa və yaddaşında qalanları kitaba çevirməyə sərf edib.

Onun işıq üzü görmüş "Qazangöl həsrəti", "Gərd" və "80 illik təssüratlarım" kitabları faktların və qazanılmış təcrübənin zənginliyi baxımından diqqəti çəkir.

Müəllimi, ağsaqqalı, sevimli böyük qardaşı, əməkdar müəllim Əliş Qarayevin xatirəsinə həsr etdiyi "Gərd" toplusu uzun illərin bəhrəsidir. Müəllif əvvəlcə Qərbi Azərbaycanın Zəngəzur vi-

Topluda eyni zamanda Gərd kəndində doğulub-böyümüş görkəmli şəxsiyyətlərin bioqrafiyası və folklor nümunələrinin verilməsi də diqqətəlayiqdir.

"Gərd" toplusu kimi kitabların araya-ərsəyə gəlməsi uzun illərin, böyük zəhmətin, bir də ölçüyəgəlməz yer-yurd sevgisinin nəticəsidir. Gördüklərini, eşitdiklərini, bildiklərini təfəkkür süzgəcindən keçirmək, məntiqin məhək daşında yoxlamaq, sevgiyə bələyib oxucuların ixtiyarına vermək heç də asan iş deyil, üstəlik, adamdan səbir, hövsələ və təəssübkeşlik tələb edir. Xoşbəxtlikdən bütün

bunlar Səməd müəllimin xarakterində var və nəticədə təkcə gərdlilər üçün deyil, həm də tariximiz və yaddaşımız üçün belə bir faydalı kitab araya-ərsəyə gəlib.

Səməd Qarayev "80 illik təssüratlarım" adlanan kitabında əvvəlki kitablarından fərqli olaraq, yazılmamış təssüratlarını qələmə alıb. Belə ki, müəllif valideynləri, soykökləri, onlardan törəyən yeni nəsil və nəslin ləyaqətli nümayəndələri haqqında yazıları bir araya toplayıb.

Kitabda "Dostlarım - yaxınlarım" başlıqlı yazılar verilib. Müəllif həmin yazıları əvvəlcə ayrıca kitab şəklində çap etdirmək istəsə də, son məqamda bu kitaba daxil etmək qərarına gəlib. "Qohumlarımız haqqında" bölməsində isə cəmiyyətdə özlərinə müəyyən mövqə tutmuş, el arasında hörmət qazanmış doğmalarını oxuculara tanıdıb.

Kitaba daxil etdiyi "Maraqlananlar üçün" bölməsi Səməd Qarayevin nə qədər geniş dünyagörüşə maraqlı və mütləq dairəsinə malik olmasının bariz nümunəsidir. Burada müəllifin xalq hikməti və xalq təbabətinə olan bələdliyi bir daha təsdiqlənir.

Kitabın "Lətifələr" bölməsi isə maraqlı folklor nümunələri kimi diqqəti çəkir. Müəllif ağır ədəbiyyatımızın bu janrında yaranmış nümunələri toplamaqla daha bir faydalı işə imza atıb.

İnsan ömrünün uzunluğu illərlə deyil, gördüyü faydalı işlərin sanbalı ilə ölçülür. Bu mənada da Səməd Qarayevi xoşbəxt adam saymaq olar. O, qismətinə düşən taleyi yaşaya-yaşaya illərini boş keçirməyib, həm əmək cəhəsinə, həm də aqlı sahədə xalqına fayda verməyə can atıb. Ondən miras qalacaq ömür və yaddaş məqamları nəsil-səccərəsi barədə verdiyi məlumat da diqqəti çəkir.

NƏRİMAN

Ötən həftə Akademik Milli Dram Teatrında "Herostatı unudun" tamaşasının premyerası keçirilib. Rus dramaturqu Qriqori Qorinin eyniadlı əsəri əsasında hazırlanan tamaşanın quruluşçu rejissoru əməkdar incəsənət xadimi Mehriban Ələkbərzadədir.

Səhnə əsərində əməkdar artistlər Elşən Rüstəmov, Sabir Məmmədov, Aysad Məmmədov, Münəvvər Əliyeva, İradə Həsənova, aktyorlar Hikmət Rəhimov, Rüstəm Rüstəmov, Vüsal Mustafayev, Cümşüd Zeynalov, Ülvi Həsənov, Şamil İbrahimov, Elgün Həmidov çıxış edirlər.

Tamaşanın quruluşçu rəssamı İlham Elxanoğlu, musiqi tərtibatçısı Kamil İsmayılov, rejissor assistenti Dilbər İsmayılova.

Qeyd edək ki, səhnə əsərində keçmişlə indiki zaman qovuşur. Daha doğrusu, Teatr adamı hadisələrə, qəhrəmanlara bələdçilik edir. O, tarixin qaranlıq sirlərinə aydınlıq gətirmək istəyir və bu səbəbdən iki min il əvvəlki dövrə düşür. Amma Teatr adamı yalnız qəhrəmanlarla görüşə, baş verənləri müşahidə edə bilər, onun müdaxiləyə haqqı yoxdur.

Süjet tarixdən götürülüb. Hadisələr bizim eradan əvvəl 356-cı ildə Efes şəhərində baş verir. Bazar alverçisi Herostat bu gün də dünyanın yeddi möcüzəsindən biri sayılan Artemida məbədi ni yandırdığı üçün həbs olunur. Onun səhərişi gün edam olunacağı gözlənilir. Şəhər sakinləri onu öldürmək üçün həbsxanaya gəlirlər, amma vaxtında özünü qatdıran hakim Kleon məhbusu onların əlindən alır və Herostatın taleyinin ədalət məhkəməsində həll olunacağını deyir. Təkbətək söhbətlərində Herostat, Kleona məbədi Allahlara meydan oxumaq, şöhrət qazanmaq üçün yandırdığını etiraf edir.

Herostat keşikçini pulla ələ alıb, saxlandığı kameradaca tacir Krissiplə görüşməyə nail olur. Keçmiş qayınatası Krissipə köhnə borcunu qaytaracağına söz verən Herostat ona asan qazanc yolu təklif edir – dünyanın ən böyük məbədi yandıran adamın – Herostatın əlyazmalarını tirajlayıb satсын. Əvəzində ondan 500 drahma alır və bu pulu keşikçi vasitəsilə Dionis meyhanasında toplaşan Efes əyyaşlarına göndərir.

Bu arada Efes hakimi və İran şahının satrapı Tissaferm arvadı Klementina və dostu Kleonla baş verənləri müzakirə edir. Kleon bildirir ki, Herostat bu addımı adını əbədləşdirmək üçün edib. Klementinanın fikrincə isə, Herostat məbədi qarşılıqsız məhəbbətdən əzab çəkdiyi üçün yandırdı. Söhbətin bu yerində Artemida məbədinin kahini Erita gəlib çıxır. Kleon sabah məhkəmə olacağını bildirəndə qadın qəfil bəyan edir ki, Herostatın cəzalanmasına qarşıdır, onun cəzasını Artemida özü verməlidir. Buna görə də o, Delfiyadakı məbədə elçi göndərilib ilahənin mövqeyini öyrənmək istəyir. Buna bir ay vaxt lazımdır – Kleon bu variantın qəti əleyhinədir, Tissaferm isə qərar verə bilmir.

Unudulmaz Herostatın daha bir "qələbəsi"

Klementina gənc və yaraşığı məhbusla maraqlanmağa başlayır və Herostatın görüşünə gedir. Qadın məbəddəki yanğın əhvalatında sevgi motivinin olmadığını biləndə qəzəblənir. Məhbus isə qadının sevgisi qarşılığında söz verir ki, edamdan əvvəlki çıxışında məbədi onun naminə yandırdığını bildirəcək.

Bu arada Herostatın şöhrəti getdikcə artır. Efes əyyaşları ona alqış edir, əlyazmaları yayılır. Kleon keşikçidən şübhələnir. İsgəncələrə dözməyən keşikçi etiraf edir ki, Herostatla görüşənlər arasında Krissip və başqa bir nəfər də olub. Bu zaman Klementina gəlir və keşikçi istəmədən onu ələ verir. Klementina etiraf edir ki, Herostat məbədi onun üçün yandırdı. Kleon buna inanmır və anlayır ki, Herostat sadəcə nəyinsə qarşılığında qadının bu versiyası ilə razılışı. Krissip isə bildirir ki, hətta şəhər hökmdarı Tissaferm özü də Herostatın papiusundan sifariş edib. Klementina ərinə heç zaman Herostatın yanında olmadığını söyləyir. Kleon onun yalan danışdığını sübut etmək istəyəndə məlum olur ki, şahid – keşikçi öldürülüb. Tissaferm dostuna yox, arvadına inanır. Kleon özünü Herostatla keşikçi elan edir. Bu arada Tissaferm Herostatla görüşür, arvadı ilə bağlı haqiqəti öyrənir. Məhbus ona çıxış yolu təklif edir: hökmdar onu azad edəcək, o isə əvəzində Klementina ilə münasibətləri ilə bağlı söz-söhbətlərin əsasız olduğunu bildirəcək. Bu zaman Tissaferm keşikçinin ölümündə əli olduğunu etiraf edir və Herostatla Kleonu öldürüb qaçması üçün xəncər verir. Tissaferm gedəndən sonra Herostat Kleonu öldürməyə cəhd edir, bu dəfə Teatr adamı işə qarşı və Kleona xəncər atır. Beləliklə, Kleon Herostatı qətlə yetirməklə ədaləti bərpa edir...

Rejissor pyesdə zamanların bir-birinə keçmə elementindən ustalıqla faydalanıb. Tamaşa bizim eradan əvvələ uyğunlaşdırılmış videogörüntülərin pərdə ekran proyeksiyası ilə başlayır.

Teatr adamı xatırlatma verir. Yeri gəlmişkən, M.Ələkbərzadənin quruluşunda bu qəhrəmanın adı dəyişdirilib. Tamaşada onun adı Tarixdir. Tarix fotokameralı telefonla görünür, gah özünü, gah da tarixi şəxsiyyətlərin şəkillərini çəkir. Amma səhnədə Azərbaycan tamaşaçısına maraqlı gələn təkə fotokameralı telefonun və şelfi janrının (öz çəkim) görüntülənməsi deyil. Səhnənin sağ tərəfində çəlləkdə su qoyulub. Qəhrəmanlar lazımı gəldikdə bu sudan istifadə edirlər, məsələn, isgəncə məqsədlə gah Herostatın, gah da sərxoş keşikçinin başı o çəlləyin içərisinə salınıb çıxarılır. Bəzən də su – "yağış" göydən tökülür. Aktyorlar - Elşən Rüstəmov (Tarix), Sabir Məmmədov (Tissaferm), Aysad Məmmədov (Kleon), Münəvvər Əliyeva (Klementina), Hikmət Rəhimov (Herostat) isə həmişəki kimi maraqlı və yaddaqalan oyun nümayiş etdirirlər.

Bir məqamı da qeyd edək ki, tragikomediya sonluq tamamilə dəyişdirilib. Tamaşada - əsərdən fərqli olaraq - Tarix prosesə müdaxilə etmək istəsə də, Herostat çevik tərpnəyib Kleonu öldürür.

Rejissor yozumunun maraqlı əsası var. Herostat məbədi yandırdı - insanların dəyərinə əl uzadıb, amma iki min ildən çoxdur ki, tarixdə qalır. O, məqsədinə çata bilib. Bunu bacarıbsa, deməli, hələlik, qalib odur. Tanrıya üsyan edən, insanlara, cəmiyyətə, əxlaq normalarına qarşı çıxan şəxsin adı yaşayarsa, bu, elə tarixi yazan Kleonların ölümü demək deyilmi?

"Herostatı unudun". Bu, şəhər hökmdarının əmridir. Bir az da bizim Mirzə Fətəli Axundovun "meymunu yada salma" misalına oxşayır. Qadağa mütləq maraqlıdır. Bu halda ziyanlı olanın qarşısını necə almalı? Bu mənada M.Ələkbərzadənin uğurlu quruluşunu bütünlükdə bəşəriyyətə siqnal kimi də anlamaq olar.

Rəbiqə NAZİMQIZI

AzDrama Belarusda

Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrı Minskə qastrol səfərinə yollanıb. Teatrın mətbuat xidmətindən verilən məlumata görə, kollektiv Belarusda keçiriləcək Gənclərin II Beynəlxalq Teatr Forumunda "İlahi oyun" tamaşası ilə iştirak edəcək.

Səfər Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi, Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının təşkilatçılığı ilə baş tutub.

Beynəlxalq tədbir MDB və Baltıqyanı ölkələri, Gürcüstanı əhatə edir və "İlahi oyun" tamaşası ilə açılacaq.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının "Dirsə xan oğlu Buğac" boyu əsasında hazırlanmış birhissəli etno-müziklin quruluşçu rejissoru Mikayıl Mikayılov, quruluşçu rəssamı Mustafa Mustafayevdir.

Səhnə əsərinin musiqi tərtibatı Vidadi Həsənov və Mikayıl Mikayılova, rəqlərin quruluşu Pərviz Məmmədrzayev və Nigar Güləhmədova məxsusdur.

Tamaşada əməkdar artistlər Vidadi Həsənov, Pərviz Məmmədrzayev, aktyorlar Nigar Güləhmədova və Novruz Novruzlu çıxış edirlər.

"İlahi oyun" tamaşası Belarusun Yanka Kupala adına Milli Akademik Teatrında oynanılacaq.

Qeyd edək ki, Gənclərin II Beynəlxalq Teatr Forumu Beynəlxalq Çexov Teatr Festivalı çərçivəsində gənc rejissorların işlərinə baxış məqsədi ilə təşkil olunur.

Musiqili Teatrda "Kimdir müqəssir?"

Novabrın 20-də Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrında Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Kimdir müqəssir?" adlı ikihissəli komediyası 25-ci dəfə nümayiş olunacaq.

Qurumun mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, tamaşa iki ildən çoxdur Musiqili Teatrın repertuarındadır. Azərbaycanın klassiklərindən olan Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev bu unikal əsərində insanın yarandığı andan bəri keçirdiyi kəşmə-kəşli təkamül yolunu incə bir yumorla qələmə alıb.

Tamaşanın quruluşçu rejissoru İradə Gözəlova, quruluşçu rəssamı Nabat Səmədova, quruluşçu baletmeysterləri, Xalq artisti Təranə Muradova və Qalina Semyonova, rejissor assistenti Elməddin Dadaşovdur. Səhnə əsərindəki musiqilər Əməkdar artist Natiq Şirinovun rəhbərlik etdiyi "Natiq" ritm qrupunun ifasında səsləndirilir. Tamaşada rolları Əməkdar artistlər Çingiz Əhmədov, Fəridə Məlikova, aktyorlar Hüseyn Əlili, Elməddin Dadaşov və Gültac Əlili ifa edirlər.

Qeyd edək ki, tamaşaçıların hər zaman böyük diqqət və maraqla izlədiyi bu səhnə əsərinin premyerası 2013-cü il mayın 6-da keçirilib. Tamaşa birinci Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalında iştirak edib və fəxri diplomla təltif olunub.

Səhnəmizin yeni "Leyli"si - Güllü Muradova

Gənc xanəndə, ikinci Respublika Muğam Müsəbiqəsinin qalibi Güllü Muradova Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində ilk dəfə olaraq Leyli obrazını canlandıracaq.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, dekabrın 3-də nümayiş olunacaq "Leyli və Məcnun" operasında Məcnun rolunda Əməkdar artist, Opera və Balet Teatrının solisti Səbuhi İbayev çıxış edəcək.

Tamaşa Əməkdar incəsənət xadimi Hafiz Quliyevin quruluşunda təqdim olunacaq.

Qeyd edək ki, səhnə əsəri Opera və Balet Teatrının solisti olmuş, Xalq artisti Baba Mahmudoglundun 75 illik yubileyi münasibətilə reallaşacaq.

Qohum dillərin təlimi və öyrənilməsi, həmin dillərdə nitq vərdişinin yaradılması və qarşılıqlı tərcümələr xüsusi hazırlıq, dərin nəzəri bilik və böyük təcrübə tələb edir. Fikrimizcə, türkcədən azərbaycancaya və əksinə tərcümələrə məhz bu bağlamda – qohum dillərdən tərcümə nəzəriyyəsi kontekstində yanaşmaq lazımdır. Azərbaycan və Türkiyə xalqlarını qədim və zəngin ümumtürk mədəniyyəti, orta q tarixi keçmiş, genotip və dil kökü, məişət, din və adət-ənənələrdəki birlik və yaxınlıq birləşdirir. Dünyada yaşayan türk xalqlarının əhali sayı 200 milyona yaxındır. Bunun 100 milyondan çoxunu Türkiyə və Azərbaycan xalqları təşkil edir.

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonu – 90-cı illərinin əvvəllərindən etibarən, xüsusilə ölkəmiz yenidən öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra xalqlarımızın qarşılıqlı münasibətləri sürətli inkişaf yoluna qədəm qoyub. Türkiyədə və ölkəmizdə tələpəli tarixi hadisələr, fundamental ictimai-siyasi dəyişikliklər baş verir, dövlətlərimiz arasındakı siyasi-diplomatik, iqtisadi-ticarət, ədəbi-mədəni və elmi əlaqələr dinamik inkişaf səcyyəsinə. Ümummilli lider Heydər Əliyevin türk dünyasında aforizmə çevrilmiş “bir millət, iki dövlət” müdrik kəlamı müasir Azərbaycan - Türkiyə qarşılıqlı münasibətlərinin xarakterini kifayət qədər aydın şəkildə izah edir və xalqlarımız arasındakı əlaqələrin inkişaf formulu kimi qəbul olunur.

Bu gün türk dilləri ailəsinin ən böyük qolunu təşkil edən Türkiyə türkcəsinin obyektiv və elmi şəkildə öyrənilməsinə şərait yaranıb. Sözsüz ki, belə bir şəraitdə Türkiyə türkcəsinin qohum dillərdən tərcümənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi müstəvisində Azərbaycan dili ilə qarşılaşdırılmalı-müqayisəli şəkildə araşdırılması da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu son dərəcə mürəkkəb prosesin öyrənilməsi, iki yaxın qohum dilin ümumi və fərqli cəhətlərinin elmi-nəzəri tədqiqi, bu fərqlərin türkcədən azərbaycancaya şifahi və yazılı tərcümə işində meydana çıxardığı çətinliklərin müəyyənləşdirilməsi Türkiyə türkcəsi mütəxəssislərinin qarşısında duran aktual problemlərdəndir.

Qohum dillərdən tərcümə nəzəriyyəsinin özünəməxsus özəllikləri, ümumi tərcüməşünaslıqdan, eləcə də xüsusi tərcümə nəzəriyyəsi fərqli məziyyətləri var. Hər şeydən əvvəl, qohum dillərdən tərcümə edən mütərcim öz üzərində daima “hazırlıqlı” oxucu nəzarəti hiss edir. Belə ki, uzaq dillərdən fərqli olaraq (təbii ki, söhbət bu dilləri bilənlərdən və mütəxəssislərdən getmir) qohum dili ümumi şəkildə olsa da (gündəlik danışıq, məişət leksikası və s. səviyyələrdə) hamı başa düşür.

Tərcüməçi öz tərcüməsini iki dili də bilən oxucuya ünvanlayır, tam və ya qismi “ikidillilik” (“bilinçsizlik”) məkan və şəraitində işləyir. Müqayisə üçün deyək ki, məsələn, Çin, ispan, yaxud yapon dilindən mütərcimin belə bir “oxucu nəzarəti” xofu yoxdur. Bu qəbildən dillərin mütəxəssisi olmayanların həmin dillərin orijinalından hər hansı bir bədii əsəri dilimizə tərcümə etməsi faktı ilə qarşılaşmaq mümkün olmadığı halda, Türkiyə türkcəsi mütəxəssisi olmayan xeyli müəllif var ki, bu dildən azərbaycancaya tərcümələr ediblər.

Türkcədən azərbaycancaya tərcümədə “oxucu nəzarəti xofu” və ya “eyni dil” stereotip düşüncə səbəbiylə əməklərinin istehza ilə qarşılanma biləcəyi ehtimalını nəzərə alan mütərcimlər türkcədən tərcümələr üçün “azəricələşdirən”, “azərbaycancaya uyğunlaşdırın”, “dilimizə nəql edən”, “azəricə işləyən”, “dilimizə uyğulayan” və s. yazırlar.

Cəsarətlə deyək bilərik ki, Cavid bu iki türkcə arasında bir körpü yaratmış və hər iki şivə arasındakı məsafəni qısaltmışdı. ...Cavidin işlətdiyi türkcə olduqca dadlı və işlənmiş, gözəl bir türkcədir. Şimali və Cənubi Azərbaycan, Türkiyə, Türkcistan və s. türk ellərində tək bir münəvvər bulunmaz ki, Cavid oxusun, onu anlamasın və onun türkcəsindən zövq almasın”.

Türkiyədə təhsil almış, “İstanbul türkcəsini mənimsəmiş, bu şivəni bütün incəliklərinə qədər öyrənmiş” Hüseyn Cavidin XX əsrin I qərində qələmə aldığı əsərlərinə münasibətdə deyilmiş və fikir dəqiqdir və heç bir şübhəyə yer qoymur. Həqiqətən də, Hüseyn Cavidin dili məhz türk ellərinin – mənəvi ərazimizin ortaq dilidir. Bizim burada üzərində dayandığımız məsələ, hər iki dilin şifahi, yaxud yazılı nitqi və mətnlərinin son 70-80 ildə diferensiallaşması və müasir sinxron müstəvidə fərqləşməsi məsələsidir.

Bu gün türkdilli xalqların ortaq ədəbiyyatı və dilinin irəli sürüldüyü ideya böyük Cavidin məfkurəsinin əks-sədası və davamıdır.

Vaxtilə Türkiyədə də, ölkəmizdə də klassik ədəblərin şeirləri olduğu kimi nəşr edilir, başa düşülməyən ərəb, fars kəlmələrinin qarşılığı mətnin axırında (səhifənin aşağısındakı haşiyədə) göstərilirdi. Klassik dönm əsərlərinə münasibətdə özünü doğrultmuş bu üsul və metoddan müasir mətnlərin tərcüməsi işində də qismən istifadə edilir.

Bizcə, tərcümə prosesində dillərin qohum, yaxud uzaq olmasının tərcümənin asanlıq-çətinliyi məsələsi ilə birbaşa bağlantısı yoxdur və mütərcimin hər iki dili və ya dillərdən birini zəif bilməsindən qaynaqlanır.

Qohum dillərdən tərcümə mətnin əslindən – orijinaldan edilir (təbii ki, vaxtilə türkcə əsərlərin rus dilinə, daha sonra bu dildən azərbaycancaya çevirildiyini unutmuruq),

*Eriyorum gitgide,
Elveda her ümide,
Gurbet benimliyimi de,
Bitirdi bir biçimde.*

*Ne arzum, ne emelim,
Yaralanmış bir elim,
Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde.*

Bu şeirin tərcüməsinə baxaq. Birinci və ikinci bəndlər cüzi əl gəzdirməklə transliterasiya edilmişdir:

*Qürbət o qədar acı,
Ki, nə varsa içimde,
Hər şey mənə yabançı,
Hər şey başqa biçimde.*

*Əriyirəm get-gədə,
Əlvida hər ümida,
Qürbət mənliliyimi də
Bitirdi bir biçimde.*

Diqqət etsək, ritm, bölgü, qafiyə cütükləri tərcümədə eynilə mühafizə olunmuşdur ki, bu, dillərimizin yaxın qohumluğunun ən bariz göstəricisidir. Lakin şeirin üçüncü bəndinin ilk iki misrasının tərcüməsində qeyri-dəqiqlik nəzərə çarpır ki, nə qədər qəribə olsa da, bu səhv də türk və Azərbaycan dillərinin qohumluğundan qaynaqlanır. Belə ki, şəxs (xəbərlək) şəkilçiləri ilə mənsubiyyət şəkilçiləri

Qohum dillərdən tərcümə problemləri

Türkiyədə isə türk dillərindən tərcümə işi üçün daha çox “aktarma”, “aktarım” (nəqlətmə) termininə üstünlük verirlər. Halbuki, tərcümə tərcümədir, hətta bu, transliterasiya olsa belə, yenə tərcümədir. Məsələn, osmanlıcadan müasir türkcəyə, yaxud dilimizə mətn transliterasiyası bəzən bir mətnin tərcüməsindən daha çətin olur və mütərcimdən daha çox əmək tələb edir.

Yeri gəlmişkən, müasir türkcə və azərbaycancanın eyni olması, bu dillərdən tərcümənin absurdluğu, bütün bunların “dil məsələsində yalandan qaldırılmış hayküy olması” barədə mülahizələr də irəli sürülür.

Vaxtilə türk alimi Mustafa Haqqı Türkcəqul, Cavidin dili barədə yazırdı: “Cavidin dili istər Azərbaycan daxilində, istərsə də Azərbaycan xaricində ən çox münaqişə və mübahisə olunan bir mövzudur. Məlum olduğu kimi, İstanbul türkcəsi ilə Azərbaycan türkcəsi arasında, ufaq da olsa, bir ləhcə fərqi var. Cavid İstanbul türkcəsini mənimsəmiş, bu şivəni bütün incəliklərinə qədər öyrənmişdi. Yarıdıcılığının ilk dövrlərində İstanbul şivəsini məharətlə kullanaaraq yaratdığı əsərlərində bu şivəni Azərbaycan ədəbi türkcəsinə yaxınlaşdırmağa çalışmış və bu işə müvəffəq olmuşdur. Bunun üçün də Cavidin türkcəsinə nə tamamilə İstanbul türkcəsi, nə də tamamilə Azərbaycan türkcəsi demək qabildir.

Ötən əsrin əvvəllərində ustad M.Ə.Sabir də yazırdı:

*“Osmanlıcadan tərcümə türkcə” -
bunu bilməmə,
Gerçək yazıyor gəncəli,
yainki hənəkdir,
Mümkün iki dil bir-birinə
tərcümə, amma
“Osmanlıcadan tərcümə türkcə” -
nə deməkdir?”*

Böyük şair bunu osmanlıcadan türkcəyə olan tərcüməyə etiraz olaraq deyib və “türkcə eləmək tərcümə” ləfzini məntiqlə qələt adlandırıb (yeri gəlmişkən, ustadın müasiri Əliqulu Qəmküsər bu etirazın əsaslılığına cavab yazsa da, şairi öz fikrindən döndərə bilməyib). Sabirin bu təziyanəsində dilə gətirilən etiraz şeirin qələmə alındığı 1910-cu il üçün də, xeyli sonralar da (təxminən ötən yüzilin 30-cu illərinə qədər) başadüşüləndir. İndi bilməyən yoxdur ki, Cavid yaradıcılığının ən müqəddəs ideyalarından biri böyük mütəfəkkirin

dil məsələsi, Turançı dil məfkurəsi idi.

yəni sətri tərcümə tamamilə ortadan qalxır, üçüncü bir dil üzərindən tərcüməyə ehtiyac duyulmur. Təbii ki, orijinaldan tərcüməyə imkan yaradan qohumluq müsbət cəhətdir. Leksik-frazeoloji tərkibin böyük ölçüdə ortaqlığı, morfoloji-sintaktik ümumilik tərcümənin öz əslinə tam adekvat olmasına imkan verir. Bu müsbət cəhət özünü poetik tərcümələrdə xüsusilə göstərir. Tərcümə prosesində şeirin forma, misra, bənd kimi komponentlərinin bütünlüklə orijinala uyğunluğunu saxlamaq, qafiyə cütələrinin qarşılıqlarını, əksər hallarda, tam mühafizə etmək mümkün olur. Məsələn, Türkiyənin tanınmış şairlərindən Kamaləddin Kamu Kaminin dilimizə çevrilmiş “Qürbət” şeirinə baxaq:

*Gurbet o kadar acı,
Ki, ne varsa içimde,
Hepsi bana yabancı,
Hepsi başka biçimde.*

türkcədə üst-üstə düşdüyü halda, dilimizdə fərqlidir (Müqayisə et: türkcə ben müdürüm, benim müdürüm; azəricə mən müdirəm, mənim müdirim). Buna diqqət edilməməsi tərcümədə məna təhrifinə yol açmışdır:

*Nə arzu, nə əmələm,
Yaralanmış bir eləm.
Mən qürbətdə deyiləm,
Qürbət mənim içimde.*

Mütərcim emelim və elim kəlmələrindəki mənsubiyyət şəkilçilərini I şəxs (xəbər) şəkilçiləri ilə vermiş, ismi xəbərin değılim inkarnının sonundakı şəxs (xəbər) şəkilçisi ilə qafiyə cütliyünü qorumağa cəhd etmiş, məna təhrifinə yol açmışdır. İlk iki bənddəki kimi orijinalın transliterasiyasının verilməsi daha doğru olardı:

*Nə arzum, nə əməlim,
Yaralanmış bir elim,
Mən qürbətdə deyiləm,
Qürbət mənim içimde.*

Orijinalda lirik qəhrəmanın – şairin nə arzusu, nə bir əməli qalıb, Vətəni, eli yaralıdır, özü qürbətdə olmasa da, bu sıxıntılar – arzusuzluq, həvəssizlik, ölkəsinin düşmənlər tərəfindən işğalı, parçalanmışlığı ona öz Vətəninə qürbətçilik hissi yaşadır. Tərcümədə isə sanki lirik qəhrəmanın özü nə arzu, nə əməldir, o özü yaralanmış bir eldir.

(Ardı var)

**Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru, professor**

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkcülük hərəkətində, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qazinin əski İttihad və Tərəqqi nümayəndələrini birlikdə çalışmağa dəvətinin çeşidli səbəbləri vardı. Bu yolla bir tərəfdən Birinci Böyük Millət Məclisində qüvvətli fraksiyalar yaradan İkinci qrup üzvlərinin məmləkət daxilindəki siyasi fəaliyyətlərinin qarşısına yeni güclər çıxararaq müvazinəti saxlamağı düşünürdü. O biri yandan isə təcrübələri, cəsur, fəal xarakterləri ilə seçilən, ən başlıcası isə ölkədə özlərinə təkrar maddi və mənəvi mövqelər verilməsinin doğurduğu minnətdarlıq hissləri ilə Qaziyə borclu olan, ona bağlanan ittihadçıların bilik və bacarığından, irəlində gerçəkləşdirmək istədiyi inqilablarda yararlanmaq niyyətində idi.

Nəhayət, bu yolla bütün ehtiras, xarakter və əməllərinə dərinləndən bələd olduğu köhnə dostlarının, həmkarlarının nə zamansa özünə qarşı vahid qüvvə şəklində birləşmələrinin qarşısını əvvəlcədən ala bilərdi.

Lakin Qazinin inqilabları mümkün qədər qansız, qarşıdurmasız, təcridi şəkildə və sakit şəraitdə həyata keçirməklə bağlı düşündüyü tədbirlər yalnız qismən nəticə verdi. Əski ittihadçıların bəziləri ilə İkinci qrupun rəhbərləri, hətta Milli Mücadilənin ayrı-ayrı məşhur adları çox asanlıqla ümumi dil tapıb birləşdilər. Ardından isə onların yanında vətəndaş heysiyyət və şərafəti heçə sayan, şantaj, təhdid, hiylə, yalan, fitnə-fəsad, ixtilaf vasitəsi ilə Milli Mücadilə liderlərinin xidmətlərini, şəxsiyyətlərini kiçiltmək yolu tutan bir qrup insanlar yer aldı. Başda din olmaq üzrə bütün müqəddəs məfhumları səviyyəsiz siyasət istəyinə alət edən düşüncə tərzi, zehniyyət birdən birə mütəşəkkil güc halında Qazinin qarşısında dikəldi.

Bələ olduqda önləyici tədbirlər görmək zərurəti meydana çıxdı. Milli Mücadilənin zəfərlə başa çatmasında böyük xidmətləri olan İstiqlal Məhkəmələri yenidən quruldu. Topçu minbaşısı Milli Mücadilə illərindəki kimi yenə məhkəmələrin rəisi təyin edildi.

Atamın dostları

Fəqət bu təyinat ondan ötrəi həm də yeni və qorxunc ziddiyyətin, düşmənçiliyin başlanğıcı oldu. Bəzilərinin fikrincə, topçu minbaşısına tapşırılan yeni vəzifə həm də cəzalandırma funksiyasının verilməsi idi. Ankaradan İstanbula yola düşərkən dəmiryol vağzalında qoluna girib onu yola salmağa toplaşmış çoxsaylı dost-tanışların arasından bir tərəfə çəkən, qulağına "Sizdən inqilabın qorunmasını istəyirəm" – pıçıldayan səsin sahibi ilə birlikdə Milli Mücadilə illərində ingilis casusu Mustafa Sağır¹ edam kürsüsünə çıxaran İstiqlal Məhkəməsi rəisindən qorxunc iftira nəticəsində Ağaxan² casusları kimi qələmə verilən insanlar barəsində də eyni qərarı gözləyənlər onun sonuncularını günahsız elan edən hökmü qarşısında əvvəlcə şaşkınlıqla birləşdilər. Sonra bütün düşmənçiliklərini topçu minbaşısına yönəltməkdə əsla tərəddüdə yol vermədilər. Onu vurmaq üçün fürsət gözləməyə başladılar.

Qəzetçilərin bəraət almalarının ilk reaksiyasını İzmirdə gördü. Məhkəmədən sonra İstanbula təqsirsiz saydığı insanlarla birlikdə yemək yemiş, səmimi söhbətlər etmiş, hətta daha irəli gedərək onların Qazi ilə görüşmələrini istəmişdi. Bu məqsədlə göndərdiyi məktubları xoş qarşılayan Atatürk görüşün bir şərtə bağlı olduğunu bildirmişdi.

Qəzetçiləri görüşə dəvət etməyəcəkdi, onlar Atatürkün qəbuluna düşməklə bağlı xahişlərini özləri dilə gətirməli idilər. Qazi həmin vaxt İzmirdə idi. Qəzetçilər onunla görüşmək üçün İzmirə getdilər. "Təsviri-əfkar"³ məcmuəsində dəvətin Qazidən gəldiyini yazdığı üçün adı heyətin siyahısından çıxarılan məşhur Vəlid Əbüzziyadan⁴ başqa qalanları Qazi ilə görüşdülər.

İstanbul İstiqlal Məhkəməsinin rəisi də eyni vaxtda İzmirə gəldi. Əvvəlcə şəhərdə olan baş vəkillər⁵ görüşmək istədi. Baş vəkil müsafir qaldığı evdə olsa da, görüşlə bağlı yox cavabı verdi. Bundan bir dəqiqə sonra isə, açıq-aydın şəkildə, onun gözləri önündə binadan çıxıb avtomobilinə mindi və salam da vermədən yanından sürətlə ötüüb keçdi.

Bu hadisədən sonra da yenə oradan-buradan acı eyhamlar, zarafat yolu ilə deyilən tənqidlər, onu inqilabın zəruri xüsusiyyətlərini anlamamaqda ittiham edən sərənişlər eşidilməkdə idi. Əgər baş vəkil dəyişərək yerinə Fəthi bəyin⁶ kabinəsi gəlməsəydi, əski topçu minbaşısının taleyi bəlkə elə həmin o günlərdə həll olunacaqdı. Fəthi bəy kabinəsinin qurulması zamanı Bəhriyyə vəkalətinin (Dənizçilik nazirliyi - V.Q.) təşkilinə də qərar verildiyi zaman Qazi Mustafa Kamalın ağlına yeni vəzifə təyinatı ilə bağlı ilk gələn namizəd o oldu. Siyasi həyata minbaşı rütbəsi ilə atılmışdı. İndi

Bəhriyyə vəkili kürsüsündə oturacaqdı. Bu, əslində hərbi vəzifə sayılırdı. Belə olan təqdirdə özünü birdən-birə bir neçə rütbənin üzərindən adlayaraq admiral görməyə haqqı vardı. Ağlına gələn məsum hissini həyəcanı ilə bir tərəfdən üzünə əsl admiral nüfuzunun maskasını taxıb bərbad vəziyyətə düşmüş donanmada müəyyən qayda-qanun yaratmaq üçün nəzarəti gücləndirərkən, o biri tərəfdən də özünə haqqı admiral ədəsi və qiyafəti təmin etmək fürsətini əldən qaçırmamışdı. Qəzetlərdə başında dənizçi papağı, əynində ağ şalvar, lacivərd rəngli pencək-lə çəkirdiyi şakilləri tez-tez çap olunurdu.

Məşrutiyədən öncə Ədimədə xəncər və Quran üzərinə gözübağlı and içərək gizli İttihad və Tərəqqi cəmiyyətinə üzv yazılması prosesinə rəhbərlik etməsi İsmət Paşa ilə ulduzlarının barışmasına heç cür imkan vermədi. Xoşagəlməz təsadüflər onları az qala hər yerdə qarşı-qarşıya çıxarıb, üzbuüz qoyurdu. Bursanın yunanlar tərəfindən işğalına imkan yaradan hərbi səhvləri hər yerdə açıq və kəskin şəkildə tənqid etmişdi. Ankara İstiqlal Məhkəməsi rəisi olduğu zaman Qərb Cəbhəsi Komandanının Ali İhsan Paşa⁸ ilə bağlı ittihamlarını tənqid etmişdi. Nəticədə məsələnin İstiqlal Məhkəməsinin maraqlı dairəsinə daxil olmaması ilə bağlı qərar verməklə bir sırada ittihamların tam əsassızlığını da Mustafa Kamal Paşanın diqqətinə çatdırmışdı. İstanbul qəzetçilərinə bəraət verməsi isə ətrafında cərəyan edən hadisələrin son halqasına çevrilmişdi. Beləliklə, bu düşüncələri ilə düz-döğru Atatürkün yanına getdi, "Paşam, - deyər sözə başladı. - Ağlımda, xəyalımda yox ikən mənə vəkil vəzifəsi verdiniz, böyük həvəslə yeni sahədə xidmətə başladım. Amma indi hökumət dəyişir. Baş vəkilin lap əvvəldən mənə münasibətinin necə olduğunu bilirsiniz. Məni müdafiə edin ki, Bəhriyyə vəkilliyində qala bilim".

¹Mustafa Sağır (1877-1921) – hindistanlı müsəlman, 1919-1921-ci illərdə İstanbul və Anadoluada ingilislərin lehina casusluq fəaliyyəti işə məşğul olmuşdu. İstiqlal Məhkəməsinin qərarı ilə 1921-ci ilin mayında Ankarada dar ağacından asılaraq edam edilmişdi.

²Ağaxan - ismaililərin 48-ci imamı III Ağaxan (1877-1957) nəzərdə tutulur.

³"Təsviri-əfkar" - Osmanlı imperatorluğunda və Türkiyə Cümhuriyyətində 1862-1925-ci illərdə çap olunan gündəlik ictimai-siyasi qəzet.

⁴Vəlid Əbüzziyada (1884-1945) – türk jurnalisti və nəşir.

⁵1920-1945-ci illər arasında Türkiyədə hökumət başçısının rəsmi ünvanı. 1945-ci ildə indi də istifadədə olan "baş bakan" ifadəsi ilə əvəz olunub.

⁶Ali Fəthi Okyar (1880-1943) – türk hərbcisi, siyasi xadim və diplomat. Atatürkün ən yaxın silahdaşlarından biri idi. TBMM hökumətinin Baş naziri vəzifəsində çalışmışdı.

⁷Kürd əşirətinin başçısı, Nəqsəbəndi təriqətinin şeyxi Şeyx Səid (1865-1925) rəhbərliyi ilə 1924-cü ilin martında zaza-kürd tayfalarının fəal iştirakı ilə cənub-şərqi Anadoluada xilafət tərəfdarlarının mərkəzi hökumətə qarşı qaldırdıqları üsyan.

⁸Ali İhsan Sabis (1882-1957) – türk hərbcisi və siyasi xadim. Atatürkün yaxın silahdaşı.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən:
Vilayət QULİYEV, professor

Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat elə bir sahədir ki, ondan yazanda təzə material tapmaq çox çətin olur. Buna görə bəzən, bəlkə də oxucuların qınaq obyektinə çevrilirik. Çünki adamlar şahidləri olduğu, yaşadıkları dövrdə baş verənlərlə daha çox maraqlanırlar. Amma bunu da nəzərə alın ki, ötən əsrin 70-90-cı illərinin sizi cəlb edən mövzuları heç yerdə geniş işıqlandırılmır. Kəşfiyyatda hətta 50-ci illərin hadisələri də nisbətən təzə sayılır. Necə deyirlər, kəşfiyyat materiallarının "yaradıcılıq müddəti" çox uzundur... Bunun səbəbi lap üzə də olsa da, bəzi oxucularımız üçün aydınlaşdırmağa dəyər. Nisbətən son dövrlərin kəşfiyyat tarixinə müraciət edən araşdırmaçı yalnız maraqsız yazı yaza bilər, çünki hadisələrin təfərrüatlarını, iştirakçıları açmaq mümkün olmur – onların bəziləri hələ də sağ-salamat və iş başındadır. Amma bu, heç də o demək deyil ki, son dövrlərdə bu tarixin səhifələri yazılmır. Bu illər ərzində, məsələn, sovet kəşfiyyatına Uoker, Lipke, Eym, Hansen, Howard və başqaları kimi qiymətli agentlər xidmət göstərib. Elə fikirləşməyin ki, bu insanlar adi adamlar idi. Onlar Amerikanın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsində, Federal Təhqiqat Bürosunda, Milli Təhlükəsizlik Agentliyində, Birləşmiş Ştatlar ordusunun şifrləmə xidmətində çalışırdılar. Rus kəşfiyyatı bu qiymətli agentlərlə əlaqəsini, bir qayda olaraq, heç vaxt etiraf etmir və bu yolla mətbuatın qaldıracağı cavabsız sualları cavablandırmaq məsuliyyətindən azad olur.

Bu siyahını daha da uzatmaq olardı. Amma bu yazıda məqsədim tamam başqadır. Mən bu gün Rusiya Xarici Kəşfiyyat orqanının öz əməkdaşları saydığı, Birləşmiş Ştatlardan qaçandan sonra rəsmən rus kəşfiyyatının zabiti rütbəsinə layiq görülmüş bir şəxsə söhbət açmaq istəyirəm. Bu, SSRİ-yə köçəndən sonra Mixail Orlov adı götürən Qlen Souterdir.

**İlqar Əlfinin araşdırmaları
"Tam məxfi" layihəsində**

Sovetlər Birləşməsinə açığ rəğbəti var və əlindəki bütün imkanlarla ədalətində ayağı saydığı bu ölkəyə faydalı olmaq istəyir. Və sonrakı hadisələr göstərdi ki, bu gözləntilərinə yanılma-yıblar: Souter tezliklə Sovet kəşfiyyat orqanlarını qızıldan qiymətli məlumatlarla təchiz etməyə başladı.

1981-ci ildə Birləşmiş Ştatların 6-cı donanması birincidərəcəli döyüş hazırlığına gətirildi. Bu qərar Souterin təxəyyülünü möhkəm sarsıtdı. Məhz o vaxt qərara gəldi ki, nüvə zərbəsi endirmək planlarına qarşı aktiv fəaliyyətə başlasın. Və o, öz niyyətini konkret əmələ çevirdi. Həmin andan etibarən Souter üçün təhlükəli, gərgin həyat başladı. Sonralar o özü etiraf edirdi ki, döyüş postunda keşik çəkdiyin saatlarda keçirdiyin gərginliyi təkbəşinə yaşamaq, daim ayıq-sayıq olmaq, içindəki dərdləri hamıdan, hətta çox sevdiyin doğma anandan belə gizlətmək asan deyildi. O bilərəkdən riskə gedərək hərbi-strateji və hərbi-taktiki xarakterli məlumatları müntəzəm olaraq, vaxtında ötürürdü. Onun fəaliyyətinə bilavasitə bələd olanlar deyirlər ki, Souterin nüvə müharibəsinin başlanmasına göstərdiyi müqavimət çox əhəmiyyətli sayılmalıdır.

Qərbdə ona sonralar "Supera-gent" adı qoydular. Amerika kəşfiyyat orqanlarından birinin yüksək çinli məmuru belə deyirdi: "Souterin ucbatından biz Sovetlərlə müharibədə məğlub ola bilərdik". Pentaqonun mətbuat katibi Uilyams 1986-cı ilin iyul ayında etiraf etdi ki, Souter qəflətən yoxa çıxanda Amerika əks-kəşfiyyat orqanlarında onun SSRİ kəşfiyyatı ilə hər hansı bir əlaqəsini təsbit edə biləcək heç bir fakt olmayıb.

Puç arzuların qurbanı - kəşfiyyatçı Qlen Souter

Bu insanın maraqlı həyatı, sarı saçlı əqidəsi vardı, gördüyü işlər oxunaqlı bir romana çevrilərək bu janrın ən həssas həvəskarlarını belə təsirləndirə bilərdi... Amma Souterin həyatı həm də məhv olmuş illüziyalar, puç arzular, yalançı dəyərlər toplusudur. O, 1989-cu ildə özünü öldürəndən sonra, Rusiyanın kəşfiyyat bossları hadisədən çox təsirlənsələr də, bunu acınacaqlı təsadüf, faciəvi anlaşılmazlıq adlandırdılar. Amma Qleni tanıyanlar bilirdi ki, bu qiymətləndirmə ağ yalandır. Bu gün artıq vəziyyət dəyişib. Bu gün Qlen Souterin başına gələnlərin məsuliyyətini yalnız onun öz boynuna yıxmaq ədalətsizlik olardı...

Dostlarının dediyinə görə, Qlen həmişə analitik düşüncə tərzilə fərqlənib. O, ətrafında baş verənlərin mahiyyətinə varır, həyatın mənası barədə düşünürdü. Nəticədə bu cavan oğlan dünyaya öz baxış meyarlarını təyin edə bildi, prioritetlərini müəyyənləşdirdi. Və bütün bu mənəvi məsələlərin başında özünün dediyi kimi, "ümumbəşəri dəyərlər" dururdu.

Bu dəyərlər hansılar idi? Ədalət, bərabərlik, fərdlərin ümumbəşəri birliyi, kollektivliyin fədicilikdən üstünlüyü...

Qlen Souterin şəxsiyyəti məhz bu bünövrə üzərində formalaşırdı...

"O zaman bu Amerika vətəndaşının ağılından belə keçmirdi ki, bizə əlində olan məxfi məlumatları sovet pasportuna dəyişməyi təklif etsin... Yox, o, vətəninə xəyanət etmə fikrindən tam uzaq idi – bu insan, sadəcə olaraq, özünə yeni vətən tapmaq istəyirdi. Odur ki, burada maddiyyatın heç bir rolu yox idi – alverdən söhbət belə gedə bilməzdi. Söhbət əsnasında mən onun məlumat dairəsini aydınlaşdırmaq istəyərkən konkret dedim ki, heç bir məxfi məlumat malik deyil. O, bizi aldatmağa çalışmırdı. Sadəcə olaraq, ağına belə gətirmirdi ki, necə böyük imkanlara malikdir..."

O, Sovet İttifaqına sırf siyasi, mənəvi, insani mövqeyinə görə kömək göstərirdi, əməyi müqabilində təklif olunan pulu qətiyyətlə rədd edirdi. Souterin davranışını obyektiv qiymətləndirəndə görürük ki, o, yad ölkəyə işləyən klassik agentlərdən tamamilə fərqlidir. Bu fərqlilik sonralar da onun bütün fəaliyyətinin ana xəttini təşkil edirdi və təbii ki, Sovet kəşfiyyatının rəhbərləri də onu çox yüksək qiymətləndirirdilər.

Bu etirafın bir mənası vardı: Uqo peşəkarcasına, ehtiyatla işləyir, konspirasiyanın qaydalarına ciddi riayət edirdi. Odur ki, Amerika əks-kəşfiyyatı Souterin sovet kəşfiyyatçıları ilə əlaqəsindən tam bixəbər idi. Uqo yoxa çıxandan sonra şəxsi işiylə dərdindən maraqlanan məmurlar onun bu xidməti yalnız mənəvi dəyərlərə, ideyaya söykənərək tamamilə qərəzsiz göstərdiyinə inana bilmirdilər. Souterin özü isə sonralar daim vurğulayırdı ki, bu seçimdə yalnız öz dünyagörüşü, mənəviyyəti, prinsipləri rol oynayıb.

"SSRİ-də yaşamaq istəyirəm"

80-ci illərdən etibarən Sovet xarici kəşfiyyatında Uqo ləqəbi altında Amerika vətəndaşı Souter Qlen Maykl çalışmağa başladı. 1957-ci ildə İndiana ştatının Hammond şəhərində anadan olmuş Qlen 1977-ci ildən 1982-ci ilədək İtaliyada dislokasiya olunan 6-cı Amerika donanmasının kəşfiyyat qurumlarında qulluq edirdi. O, eyni zamanda donanmanın ictimaiyyətə əlaqələr bölməsinin məsul işçisi və bu birləşməyə komandanlıq edən admiralın şəxsi fotoqrafı idi.

80-ci illərin əvvəllərində o, bir dəfə Romadakı sovet qurumlarından birinə gəlir. İş elə gətirir ki, həmin müəssisədə onu sovet xarici kəşfiyyatının çox təcrübəli bir rezidenti qarşılayır və onlar xeyli söhbətləşirlər. Souter SSRİ-dən siyasi sığınacaq istəmirdi, Amerika hökuməti tərəfindən hər hansı təqiblərə, təzyiqlərə məruz qaldığını da söyləməzdi. O, sadəcə olaraq, SSRİ-də yaşamaq istədiyini bildirərək, xahiş edirdi ki, Sovet vətəndaşlığı alması üçün nə etməli olduğunu ona başa salsınlar...

Həqiqət isə tamam başqa idi. Souterin məşhur "Nimets" təyərə gəmisində, Birləşmiş Ştatların digər döyüş və xüsusilə də qərargah gəmilərində qulluq etməsi sovet kəşfiyyatı üçün çox qiymətli idi. Amma bundan da qiymətli bir məqam vardı: onun əlində tamamilə məxfi sənədlər keçmişdi.

"Souterə görə, müharibədə Sovetlərə məğlub ola bilərdik"

Qlen Souter kəşfiyyatçılarda artıq ilk kontaktdan özü haqda xoş təəssürat yaratdı – bəlli idi ki, artistlik etmir, səmimidir,

Görəsən, Qlen Souterin özü bu barədə nə düşünürdü? Bu təhlükəli əməkdaşlığa niyə getmişdi? Bu əməkdaşlıq onun hansı istəklərinin həyata keçməsi üçün həlledici idi? Bu həssas məqam bir çox amillərlə bağlıdır, amma əsas məsələ bu idi ki, Souter bu yolla bəşəriyyət üçün global dəhşət vəd edən nüvə müharibəsinə qarşı mübarizə apardığına əmin idi...

Qlen Souterin aldığı məlumatlar SSRİ-nin müdafiəsi üçün birincidərəcəli əhəmiyyət kəsb edirdi. O, Moskvaya qaçırlandıqdan sonra Birləşmiş Ştatların kütləvi informasiya vasitələrində xəbərlər yayıldı ki, amerikalıların Liviya lideri Qəddafinin fiziki məhvini yönəlmiş, 1986-cı ilin avqustunda keçirilən əməliyyatda uğursuzluğu da Souterin vicdanındadır. Onu həm də bütün yer üzündəki Amerika nüvə obyektlərinin dəqiq koordinatlarını ruslara ötürməkdə günahlandırdılar.

1983-cü ildən 86-cı ilədək o, Norfolk şəhərindəki Old Dominion universitetində zabit rütbəsinə yiyələnmək üçün təhsil alaraq, eyni zamanda Amerika Hərbi Dəniz donanmasının elə Norfolkdakı bazasında kosmik kəşfiyyat materiallarının işlənməsiylə məşğul olurdu.

Qlen Souterin xidmətlərinin konkret əhəmiyyəti haqda indi fikir yürütmək çətin, çünki bir çox məsələlər hələ də məxfi saxlanılmalıdır. Bizə bəlli olanı budur ki, Souterin məlumatlarını "Mərkəz" daim yüksək qiymətləndirib...

(Davamı gələn sayımızda)

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzə görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Madam ki, cəfəri məzhəbinin təsdiqlənməsi hacıların rəğbətindən artmasına səbəb olacaq rüknün bərqərar edilməsi üçün lazımdır və Beytullah həccə əmiri-hacı'nın təyin olunmasıyla əlaqədardır, əmiri-hacının təyin edilməsi iki dövlətin paytaxtlarında şərəfli iqamətin olması üçün şərtidir ki, həcc əhlinin gediş-gəlişindən xəbər alıb bu məlumatı bir-birilərinə ötürsünlər. Buna görə, bir-birilərdən asılı və bir-birilərinə lazım olan bu üç məsələnin həllənməsi Allahın kölgəsi olan padşahdan xahiş olundu və həqiqətən də bu dörd mətləbdə məqsəd, əslində cəfəri məzhəbinin səhihliyinin təsdiqi və rükn hökmündə təyin edilməsidir və alicənablıq adətlərinin tələbi ilə iki tərəfin əsirlərinin azadlığa buraxılmasına başlanması həmin mətləblərin əlavəsində dərc olunmuşdur.

Bu xeyirdüşüncənin elçiləri: alicah baş vəzir Mustafa paşa, kəramətli alimlərin ən bilikli Məvlana sədr-i-Anatoli² və Ədimən qazisi, dərrakə ilə mərhəmətin siğınacaq yeri Məvlana Xəlil yoldaşlıq edib xaqanlığ sarayına daxil olaraq sultanlığın ali astanasına ayaq basmaq şərəfinə nail olduqları bir zamanda və padşahın humayun məktubunda məzhəbin səhihliyindən və bəni-hacıların duran rüknlərinin ən böyüyündən yazılanların arzu edilən nəticənin sərəhəddinə yetişdikləri bir anda bəlağətli katibin qələmi kənara çəkilib rüknə aid olan maddədən şər'i və mülki məsələlərə keçməyə təşəbbüs göstərdi. Bu niyəmənd həmin işin mühakiməsini o islahatçı padşahın insafına həvalə edir. İlahi halallıq və gözəllik surətlərinin şərəfli təzahürü olan padşahın müqəddəs nurlu ürəyi üçün məxfi deyil ki, bu cür böyük toplantıda belə öhdəlik bütün İrana bir xəbərdarlıq olduğu halda hamı intizar içində, gözlər istənilənə hasil etməsi yolunda və qulaqlar məsələnin qəbul olunması avazındadır və xeyir axtaran səfirlərin inkar cavabını alıb əldən düşmüş vəziyyətdə geri döndüklərindən sonra bu məsələni eşitməmiş yer üzündəki bəlkə də bütün sultanların avam, lakin itigözlü adamları məzhəbətə yox olmasından başqa heç bir fikrə gəlməzlər. Peyğəmbəri-əkrəmin və Kitab-ü-məmin³in tək və məzhəbdə müttəhidül-üsul⁴ olmaları dünya sakinləri üçün aydındır və əgər bəzi fərlərdə⁵ ixtilaf yaransa belə, burada millətlərarası düşmənçilikdən və məzhəblərarası nifrətdən söz gedə bilməz. Keçmiş zamanlarda əsrin sultanı və Bəni-Abbəs xəlifələrinin qüdrətlənməsi naminə ixtilafın qadağan olunduğuna arxalanıb bu çəkişməni ortadan qaldırmaq üçün dörd məzhəbdə təqlidi-üməmin⁶ əsasını qoydular.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Allaha həmd olsun ki, ata-babadan nəsillicə keçmiş qüdrət ilə nəcəbət sahibi olan o qoluzorlu padşah bəni-Afərunun⁷ xəlifələrindən və rüb'i-məskunun⁸ sultanlarının ən əzəmətliərindəndir və Tanrının inayəti ilə biz humayun hökmdar da Türkman elinin böyüyü və İran ilə Türküstan məmləkətlərinin sahibiyik. Cəmsid həşəmətli iki padşahın öz səylərini və himmətlərini bu həni məzhəbin yayılmasına və şöhrət qazanmasına sərf etdikləri və bu haqq məzhəbinə o dörd rəvac məzhəblə bərabər beşinci məzhəb deyilməsini istədikləri halda, buna qanuni yolla və sözlə nə mane və əngəl ola bilər və bilikli alimlər ilə dinpərvər möminlər Allahın kölgəsi olan və nəbəvi şəriətə himayədarlıq edən padşahdan necə üzr istəyəcəklər? Əgər uca Osmanlı dövlətinin bəzi məmurları bu məsələnin həllənməsinə maneçilik törətsələr, hər birisinin qərəzliliyi onun xatirəsinə salınacaqdır, çünki qaradaşlıq aləmində sözügedən işlərin təkrar ilə təzkarı⁹ lazımdır.

Şam¹⁰ yolu ilə Həcc ziyarətinə getmək məsələsinə gəlincə, madam ki o dövlətin rəhbərləri mülkiyyət maneələrinə son qoyublar, Zübeydə yolunun salınmasına əmr verilsin. Sultanlıq məhəbbətindən arzumuz odur ki, o yolun azuqəsini və hacılara gərəkli olan minik və yük heyvanlarından və yeyəcəklərdən Bağdadda onların sərəncamlarına verilməsini qərara alsınlar ki, həcc əhli heç bir cəhətdən əziyyət çəkməsin və belə olsun ki, beşlik məqsədləri tam şəkildə tamamlandıqda xitam verildəndən sonra adları çəkilən səfirlər bütün dünyaya hökmdarlıq edən saraydan tezliklə geri dönmək rüxsətini alsınlar. Ümidimiz odur ki, padşahlığın dünyanı isindirən günəşi İlahi köməyin üfüqündən parıldayan və mülk ilə millət aləmlərinə nur saçan olsun!

*Ta daireyi-sipehr bolğay,
Ta kim ana nöqteyi-mehr bolğay,
Həm övci-sipehr təxtgahın,
Həm nöqteyi-mehr xaki-rahın.¹¹*

Nadir şahın Rumun baş vəziri Əli paşaya yazdığı rəqəm

Şahənşahlığın hüsn-rəğbətində şən-şövkət dərəcələri ilə və zillül-lahlığın¹² lütfkarlıq adətləri ilə fəxr edib qürurlanan vəzarət, cəlalət və şücaət sahibi və igidlik, böyüklük və ululuq yiyəsi, düz tədbiri və əla fikirli vəzir, hökmdarların yaraşığı və Müştəriyə bənzər mü-

xanın vasitəsilə ulu və müqəddəs xilafətin xidmətində duranların nəzərinə çatdırıldığı vaxt iki tərəfin fərarilərinin rədd edilib geri qaytarılmasının o əbədi dövlətin xeyirxahlığının xoştəbiətli nəzərlərinin hədəfinə çevrildiyi aydın oldu. İndi ki, Dara zəkali əlahəzrət, İsgəndər kimi ağıllı və Əfrasiyab tədbiri hökmdar, cahanədarlıq bayraqlarını Fəridun kimi şən-şövkətli ucaldan, səhriyarlıq ilə xilafət ayətlərinin naibi, din ilə millət paklığının himayədarı, mülkiyyət ilə dövlət varlığının qoruyucusu, qurunun sultanı və dənizlərin xaqanı, ikinci İsgəndər Zülqərneyn, Hərəməyni-şərifeynin xadimi, Allahın kölgəsi olan padşah, islahatçı xəlifə (“əsrin bəzəyi olan o ikinci Simak zavala uğrmasın!”) biz humayun hökmdarın böyük qarındaşıdır¹³, özümüzü kiçik sayıb o humayun həzrətin günəşəbənzər xasiyyətli ürəyindən bu iki əbədi təməlli dövlət arasında xətm, lüzum, dostluq və ittifaq naminə aləm sakinlərinə parıltı verən müqəddəs öhdəlik üçün razılıq istəməyimiz xahiş şəkildə və yazılı surətdə təqdim olunmuşdur. Humayun əmrin qüvvəyə minməsi ilə bu tərəfin sınırlarının hakimləri və sərhədlərinin qoruyucuları iki dövlət arasında olan bu qaydanı nəzərə alsınlar və iki həzrət arasında ittifaqın qurulmasını xələf və qüsur bəlasından uzaq saxlasınlar. Sultanlıq inayətinin endiyi yeri və qaanlığın kəramət ilə mərhəmət işıqlarının düşdü-yü məkanı, ali baş vəzir rütbəsinə başucalığı gətirən, o yüksək mənəbə layiq və şayəstə olan, fitri bağlılığı olduğu və hər yerdə dillər əzbərinə çevrildiyi özünün gözünə, ayıq, islahatçılığa meyilli və xeyirxahlıq adətlərinə sadıq olması ilə humayun hökmdarın səxavətli hüsn-rəğbətini qazanmış o alicah bizim xətir¹⁴ xatirəmizin təfsilatlarını sonsuz qayə ilə təəvvürə gətirib, fələyin astanasında olan mətləblər ilə müddəaları tam ümidvarlıqla ərz etməyə müvəffəq olacağını öhdəsinə almaldır.

¹ Əmiri-hacı – hacıların başçısı, Həcc ziyarətinə gedənlərə rəhbərlik edən şəxs

² Anadolunun şeyxülislamı Abdullah Əfəndi

³ Kitab-ü-məmin – Ümmətlər kitabı, Qur'ani-Məcid

⁴ Müttəhidül-üsul – eyni əsilli, əsl eyni olan

⁵ Fər' – (burada) ikinci dərəcəli məsələ

⁶ Təqlidi-üməmin – ümmətlərin təqlidi

⁷ Bəni-Afərun (Afərin) – yaradılmış, məxluq

⁸ Rüb'i-məskun – Yer kürəsinin dörd dörd hissəsi, insanların məskunlaşdıqları quru ərazisi

⁹ Təzkar – xatirə

¹⁰ Şam – Dəməşq şəhəri

¹¹ Türkçə olan bu şeir əlyazmada olduğu kimi saxlanılmışdır

¹² Zillullah – Allahın kölgəsi

¹³ Bu söz məktubda məhz əski türk şəkildə verilmişdir

¹⁴ Xətir – böyük, ali

Davamı gələn sayımızda

İntiqam YAŞAR

Bu adam

Bu adam bir vaxtlar sənə sığındı,
Bu adam bir vaxtlar dağ bildi səni.
Bu adam bir vaxtlar tək sənə baxdı,
Bu adam bir vaxtlar haqq bildi səni.

Vaxtında hayına gəlməsən də sən,
Təbəssüm umanda gülməsən də sən,
Onun kimliyini bilməsən də sən,
Bu adam hamudan çox bildi səni.

O, çox gözəl bildi, vallah, nə dedi,
Ayrılıq əbədi, ölüm əbədi.
Çərə tükəndikdə: - Getdi! - demədi,
Bu adam səssizcə yox bildi səni.

**Pəncərədən
darıxmaq**

Adam pəncərədən yaxşı darıxır,
alını buz şüşədə, gözləri yolda.
Gedir gəlməyəni qarşılamağa,
Ümidlər ən sonda ölür hər halda.

Yolboyu geriylə küsülü qalır.
Əlində məchulun hasili qalır.
Hava boşluğundan asılı qalır,
Neçə ünvanlanmış "salam-sağ ol" da.

**Daha o şəhər də
mənə ögeydi...**

Daha o şəhər də mənə ögeydi,
daha o şəhərdə kimim var mənim?
Bircə Xəzərində qərğ olub itmiş,
Sahildə ümidsiz gəmim var mənim

Ömür yuxusundan dərhal ayılır,
Adam ümidindən yıxıldığı an.
Dünyanın hər şeyi heç nə sayılır,
Köksündə ürəyin sıxıldığı an.

Dünənlər...

Amansızdı dünənlər...
Əzazildi dünənlər...
Dünən getmədilərmi,
Bizdən qopub gedənlər.

Nə səbəb, nə bəhanə,
Yaraya məlhəm olmaz.
İtirdiklərin itdi,
Onlar bir də cəm olmaz.

Dünənləri sevmədim,
Bu günlərə yadam, yad.
Sabahlar da ya qismət,
Onlara hər adam yad.

Bu gün bir az da içmişəm,
Tənhalığın sağlığına.
Uzaq olmasan gələrdin
Yoxluğun qonaqlığına.

Neynəyək ki, həyatdı da,
Bir gün elə, bir gün belə.
Bugünkü dərdə min şükür,
Sabahı bilmirəm hələ.

Hardasa bir bayquş ular,
Burda da mən, şeir deyən.
O, viranəni oxşayan,
Mən ziyana xeyir deyən.

Bu gecənin köksü dərin,
Hələ çox "ah"lar batacaq.
O ulartıyla şeir,
Təkcə Allaha çatacaq.

Barışmaya-barışmaya

(susqunluğun düşüncələri)

Səni də itirmək varmış,
Barışmaya-barışmaya.
Demək, olacaq olarmış,
Barışmaya-barışmaya.

Qımadıqca qına məni,
Qınama məndən özgəni.
Ölümə verirəm səni,
Barışmaya-barışmaya.

Mənim heç kimim, hər kəsim,
Yaşam eşqim, son həvəsim.
Birtəhər gəlir nəfəsim,
Barışmaya-barışmaya.

Get biryolluq, qal biryolluq,
Etdiyini et biryolluq.
Yox bil, unut, sil biryolluq,
Barışmaya-barışmaya.

Saatda kiçik əqrəb,
ilişib qalib üçə.
Birinci dəfə deyil,
təkrarlanır hər gecə.

Küçəmizə deyəsən,
ağ xalı sərir Allah.
Bu soyuqdan qıvrılan,
döngəni görür Allah.

Həzin pıçiltı axır,
boşluğuna zamanın.
Az qalır ki inanım,
dostluğuna zamanın.

Budur bir boz sərçə də,
qonub pəncərəmizə.
Tanış bir üz cizgisi,
donub pəncərəmizdə.

**Bir az qopaq bu
səhərdən**

Bir az qopaq bu səhərdən,
Bir az dönək özümüzə.
Elə qopaq, qopanda da,
Düşməsinlər izimizə.

Ürəkağrısından başqa,
Nə verdi bu şəhər bizə.
Gecələri yağdı oldu,
Səhər güldü üzümüzə.

Saxta təbəssümlərə bax,
Vitrin-vitrin, dükan-dükan.
Çəkilən sədlər ardında,
Ruhumuzdu imdad uman.

Bəlkə bir quş qanadından,
Düşən lələklə gəlmişəm.
Öz xoşumla gəlməmişəm,
Hiylə-kələklə gəlmişəm.

**Bugünkü dərdə min şükür,
Sabahı bilmirəm hələ**

Bəlkə də

Bəlkə də, bu, bir yazıdır,
ürəyimiz qırılmaqçün yaranıb...
Bəlkə, özü də buna razıdır,
ürəyimiz qırılmaqçün yaranıb.

Həyatın gedişinə,
- hərdən yüksəlişinə,
hərdənbir enişinə,
şahidlik etmək üçün.

Bir az ayaqlaşmağa,
sevinclə rastlaşmağa,
qəmlə qabaqlaşmağa.
Bunları görə-görə,
Ürəyimiz yorulmaqçün yaranıb.

Hədəfə dəyməyəndə,
atılan mərmilərin
qəlbi sınımasın deyər,
Vurulmamış hədəflərin yerinə,
Ürəyimiz vurulmaqçün yaranıb.

Ölüm qoxusu çöküb,
bu gecənin üstünə.
Bu dalanın üstünə,
bu küçənin üstünə.

Gəlsəm, necə gəlirəm mən,
Dönüb heçə gəlirəm mən?
Görən, neçə gəlirəm mən
Bir neçənin üstünə?

Deyir ki, get, söz verib,
Ünvanı da düz verib.
Tanrı borca göndərib,
Məni sənənin üstünə.

Evdə yoxam

Qapımı döyən ayrılıq,
Evdə yoxam, evdə yoxam.
Qonağam deyən ayrılıq,
Evdə yoxam, evdə yoxam.

Gördüyüm mənə çoxdumu,
Xoş günüm iti oxdumu,
Döyməyə qapı yoxdumu,
Evdə yoxam, evdə yoxam.

Sənə kim dedi gündə gəl,
Ömür bitəndə - sonda gəl,
Haçan çağırısam, onda gəl,
Evdə yoxam, evdə yoxam.

Mülkümədən qoparıb məni,
Bu qayğı lap sarıb məni.
Aparan aparıb məni.
Evdə yoxam, evdə yoxam.

Divardakı nəm danışıq.
Dam dolusu qəm danışıq.
Yerimə qələm danışıq,
Evdə yoxam, evdə yoxam.

Biz inanırdıq

Tərəddüdləri bir-birinə vurduqca,
Hasilin ayrılıq olacağını söyləməmişdi
Bizə həyat müəllimimiz...
Odur ki, nələrisə həll edəcəyimizə,
İnamla doluydu məktəb çantamız.
Gözümüzdə ulduzlu "beş"lərlə evə
Qayıtmaqdan başqa nə ola bilərdi ki?!
Bizdən güclüsü,
bizdən qoçağı yoxuydu...
Biz inanırdıq hər şeyə...
Biz inanırdıq!

Bircə məni unutsan

Bircə məni unutsan,
hamını unudarsan.
Məni kim unudardı,
gülüm, nə yaxşı varsan.

Heç utanıb eləmə,
Unut cəsarət ilə.
Sıradan dərd olmasın,
Belə, qiyamət elə.

Ayrılıq addımın da,
özünəməxsus olsun.
Ayrıla bilməyənlər,
hamısı məyus olsun.

Mən sənə inanmışam,
bir azdan gələcəksən.
Bəhanən bu olacaq,
"Ayrılısam, öləcəksən."

Bir az hönkürmək gəlir içimdən,
Bir az hıçqırmaq gəlir içimdən.
Taleyin amansız oyunlarına
tamaşaçı alqışı olsun deyər.
Ən sonuncu addım intihardı...
İntiharla divar qonşusudu
susmaq...
Yüzüncü nömrədi
intiharı mənzi...
Susmaq ha cəhd elədi
yüzsə çatmadı,
Doxsan doqquzda dayandı.
Ən gözəl təsallidi
bircə rəqəmin azlığı...

Məni aldadan aldatdı,
Baxma, qürrələnməyimə.
Neynim, gücüm çatan deyil,
Qürurumu yenməyimə.

QIZ

Yuxuma qonaq gəlmişdin,
Adını unuttuğum qız.
Bulaq kimi qaynar olan,
Gözünü qurutduğum qız.

Öz bildiyini sayanda,
Dərd üstümə al qoyanda,
Dünyadan cana doyanda,
Dərdimi ovutduğum qız.

Rast gəldin necə birinə?!
Bağlandı qəm zəncirinə.
Öz-özümün xatirinə,
Həyatdan soyutduğum qız.

Üşüyən əllərimçün
Əlini ocaq bilməmişəm.
Bəlkə bu səhvimdi mənim,
Bilməmişəm, nahaq bilməmişəm.

Əlindən bərk-bərk yapışıb,
Daşmışam yandırmaqçün.
Saçlarımda gəzdirmişəm,
Həyata inandırmaqçün.
Yandıqca incə əllərin,
Öz başımı dağ bilməmişəm.

Eh, çox qərribə adamam,
Sanki heç nə görməmişəm.
O qədər fikirliyəm ki,
Öz fərqimə varmamışam.
Öz əlim də yanıb, gedib,
Onu da bayaq bilməmişəm.

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölmüş: savadlılara və bəşəriyətlərə. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sır olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucubandan çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFI

Heyvanlar bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı? Əgər biz heyvanların müəyyən siqnallar verərək, yaxud səslər çıxaraq, bir-birini anlayırmı?

Meymun ən ağıllı heyvan sayılır, amma, təəssüf ki, onların ünsiyyət dili heç də başqalarından zəngin deyil. Onlar da qəzəblərini, aclıqlarını, məmnuniyyətlərini ifadə etmək üçün səslərdən, mimikadan istifadə edirlər. Onların da ünsiyyət dilində insanınkına bənzər heç nə yoxdur.

Danışmağı tədrisən öyrənən insandan fərqli olaraq, meymunlar və başqa heyvanlar öz "dillərini" artıq anadan olanda bilirlər. Heyvanlar özlərinə bənzər başqa fərdlərlə rastlaşmasalar belə, öz növlərinə xas siqnalları, işarələri verəcəklər.

Lakin quşlar oxumağı tədrisən öyrənir. Bax elə buna görə də sərrişlərin arasında qalan sərriş onlar kimi oxumağa cəhd göstərir. O, elə bil, "xarici dil" öyrənir!

Heyvanlar ağlaya, gülə bilirmi?

Əgər evdə, məsələn, it, pişik saxlayırsınızsa, yəqin ki, ona möhkəm bağlanırsınız və bəzən hətta sizə elə gəlir ki, guya o da adam kimidir. Elə bil o da insan kimi öz emosiyalarını ifadə edə bilər, gülmür, ağlayır.

Amma əslində, bu, heç də elə deyil. Ağlamaq, gülmək yalnız insana xasdır, başqa heç bir canlı bunu bacarmır. Təbii ki, heyvan ağrı hiss edəndə niqıldaya, zingildəyə bilər, amma gözümdən heç vaxt yaş gəlməz.

Amma bu, heç də o demək deyil ki, onların gözündə maye-zad yoxdur. Sadəcə olaraq, onlardakı maye yalnız gözünlə buyunuz qışasını qorumaq üçündür. Ağlamaq üçün düşünməyi bacarmaq, emosional cəhətdən həssas olmaq lazımdır. Ağlamağı hətta uşaqlar da bacarırlar, amma bu, anadan olan kimi baş verir. Anadan təzə olanda uşaq ağlamır, yalnız çığırır.

Ağlamaq müəyyən mənada danışığı əvəz edir. Biz içimizdən keçənləri dilimizə gətirə bilməyəndə, bunu göz yaşlarıyla ifadə edirik. Bu, bizdən asılı olmayan bir refleksdir və içimizdəki üzücü hissələrdən can qurtarmağa kömək edir.

Gülmüş insana xas olan bir fenomen-dir. Bəzən adama elə gələ bilər ki, müxtəlif heyvanlar da gülmür, amma bizim heyvanlarda görürük gülmüşə bənzətdiyimiz tamamilə başqa şeydir və insana xas olan gülmüşə dəxli yoxdur.

Biz hansısa zarafata ona görə gülmürük ki, o, bizə gülməli gəlir. Gülmüşün və onu doğuran səbəblərin çox növü var: sizə qəribə gələn vəziyyətlər (məsələn, əlində xırdaca çətir olan nəhəng cüssəli kök kişi), gülməli şeylər (kloun), yumor (zarafatlar) və sairə. Biz, hələ desən, nifrətlə də gülə bilirik.

Mütəxəssislər hesab edirlər ki, gülmüş sosial fenomendir. Biz nəyisə gülməli sayaraq, ona gülən adamların arasında olanda gülmürük. Heyvanlar isə bu səbəblərin heç birinə gülə bilmir.

Heyvanlar dadı hiss edirmi?

Bizim dad bilməyimiz böyük zövq mənbəyidir. O, bizə imkan verir ki, yeməkdən ləzzət ala. Lakin bu bacarıq bizə yalnız zövq almaq üçün yox, həm də özünü müdafiə üçün verilib. O, bizi orqanizminiz üçün təhlükəli ola biləcək qidanı qəbul etməkdən çəkindirir.

Dad hissini təbiəti nədir? Bu, əslində molekulların toqquşmasını hiss etmək imkanındır. Bu hərəkətli hissəciklər dadbilmə sinirini qıcıqlandırır və biz bu, yaxud başqa dad kimi qəbul olunan siqnallar alır. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, molekullar yalnız maye şəklində olan qidalarda nisbətən sərbəst hərəkət edə bilər deyərək, biz dadı duyuruq. Məsələn, bir şüşə parçasının bizim üçün heç bir dadı yoxdur. Molekulları daha sürətlə hərəkətə gətirən nə varsa, bizim dadbilmə hissimizi gücləndirir. Ona görə də bizim dad adlandırdığımız hissi, isti yeməklər soyuqlardan daha güclü duyurur.

Dada həssas sinirlər bir növ tumurcuğa bənzəyir. Bizə dad dediyimiz şeyi hiss etdirən də məhz onlardır.

Bu tumurcuqabənzər xırdaca orqanlar adamlarda, inkişaf etmiş heyvanlarda dil üzərində yerləşir. Amma onların sayı müxtəlif növlərdə müxtəlif ola bilər. Yeri gəlmişkən, insanın dadbilmə qabiliyyəti ortababdır. Onun yalnız 3 min dadbilmə tumurcuğu var. Birdəfəyə xeyli xırdaca balığı çeynəmədən udan balınada isə onun bir dənəsi belə yoxdur.

Nə qədər qəribə olsa da, donuz dadbilmədə insandan həssasdır: onun 5500 dadbilmə orqanı var. İnkələrdə bu rəqəm 35000, antiloplarda 50000-dir! Odur ki, heyvanlar nəinki dad bilir, hətta onların əksəriyyəti bu baxımdan insandan çox-xəstədir.

Bir çox dəniz heyvanlarının həmin bu tumurcuqları çox vaxt dərilərində olur. Məsələn, balıqlar dadı bədənəriylə duyurlar. Lakin mülçək, kəpənək kimi məxluqlar qidanın dadına pəncələriylə baxırlar.

İlanlar, kərtənkələlər bu məqsədlə dillərindən istifadə edirlər. Onlar dillərini sürətlə ağızlarından çölə çıxarırlar, onunla qidanın xırdaca zərrəciklərini tuturlar. Bu zərrəciklər elə dil vasitəsilə də ağızın yuxarı hissəsindəki xüsusi orqana çatdırılır və o, yemənin həmin dadını, həm də iyini duyur.

Heyvanlar rəngləri seçə bilirmi?

Bir ətrafınıza nəzər salın – hara baxsanız, al-əlvan gözəllik görəcəksiniz və adam heç təsəvvürünə də gətirə bilmir ki, kimsə bütün bunları tamamilə başqa cür görə bilər. Yaxşı, bəs insan heyvanların rəngləri seçib-seçməməsinə necə aydınlaşdırır, axı onların bunu söyləmək üçün dili yoxdur.

Alimlər bu sualın cavabını öyrənmək üçün çoxlu təcrübələr aparıblar. Yüzlərlə belə təcrübənin obyekt arılar olub, çünki bu, həqiqətən maraqlıdır - arılar müəyyən çiçəkləri rəngindən tanırsa, bəs necə tanıyır?

Belə bir təcrübə keçiriblər: mavi bir təbəqə üzərinə bir qədər şirə töküblər, qırmızı təbəqəni isə boş saxlayıblar. Arılar mavi lövhəyə tərəf uçublar. Sonra da şirəni qırmızı lövhənin üzərinə tökərək, mavisini boş saxlayıblar. Arılar isə yenə mavi lövhənin başına yığılıb. Bu yolla isbatə yetirilib ki, arılar rəngləri seçə bilər.

Bundan az sonra arıların rəngləri qavramasında iki qəribə xüsusiyyət aşkarlandı. Əvvəla, onlar qırmızı rəngi seçə bilmir, onu tünd boz, yaxud qara kimi görürlər.

İkincisi, insan üçün qaranlıq görünən ultra-bənövşəyi şüaları onlar rəng kimi qəbul edirlər!

Hər suala

Quşların erkəkləri çox vaxt alabəzək olur. Bəs dişilər necə, bu rəngi seçə bilirlərmi? Toyuqlar üzərində aparılan təcrübədə bəlli olub ki, onlar göy qurşağının bütün rənglərini seçirlər! Amma maraqlı məqam bundadır ki, insanların dostu olan it rəngləri heç seçə bilmir. Uzun zaman belə güman ediblər ki, it, rəngləri seçməkdə də qoxuları, səsləri, ölçüləri və sairəni bir-birindən seçə bildiyi qədər ustadır. Lakin həqiqi it pərəstişkarları bu qüsuru baxmayaraq, bu gözəl heyvana qarşı bədgüman olmadılar, çünki onun həssaslığı bu çatışmazlığı tam əvəz eləyir. Yeri gəlmişkən, pişiklər də rəng tanıyır.

Meymunların çox yaxşı rəng seçmək qabiliyyəti var, başqa məməlilərin çoxu, o cümlədən öküz də rəngi tanıyır!

Bunun səbəbi odur ki, bu heyvanların çoxu gecələr, rəngləri seçə bilmək əhəmiyyətsiz olanda ova çıxır. Üstəlik, onların özləri də daha çox tutqun, boz-bulənliq rənglərdə olurlar deyərək, rəngin onların həyatında elə bir əhəmiyyəti yoxdur.

Dördayaqlılardan hansı daha sürətlidir?

İnsan özünün hərəkət sürətiylə çox qürrələnir. Axı o, böyük məsafələri səsdən də sürətlə qət edə bilər, okeanları bir-neçə saata keçib gedir.

Bunlara görə insan ona belə sürətli maşınlar yaratmağa imkan vermiş zəkasına minnətdar olmalıdır. Lakin söhbət bilavasitə öz sürətimizdən gedəndə, biz, heyvanlar arasında çempionluqdan çox uzağıq.

Gəlin görək, bəzi dördayaqlı məxluqların hərəkət sürəti nə qədərdir. Xatırlatmalıyıq ki, bir çox heyvanlar unikal sürətə malikdirlər, amma bu sürət heç də uzun müddət saxlaya bilmirlər. Elə adamın özü də saatda 35-40 kilometr sürətlə qaça bilməsinə rəğmən bu sürəti yalnız 200 metr məsafədə göstərə bilər.

Heyvanların sürəti barədə təsəvvürümüz müxtəlif insanların apardığı ölçmələr və müşahidələr əsasında formalaşmış, lakin alınan mənzərə tam dəqiq olmasa da, hər halda həqiqətə kifayət qədər yaxındır və müxtəlif sürətləri tutuşdurmaq imkanı verir.

Beləliklə, çempion heparddır (ona gillik pişiyi də deyirlər, bəbirin bir növüdür) onun sürəti saatda 112 kilometrə çatır. Ondan sonra qara maral gəlir – 104 kilometrə yaxın. Saatda 96 kilometr sürətlə monqol ceyranı və antilop qaçır. Yuxarıda adları çəkilən heyvanların hər biri bir kilometr məsafədə bütün qalan məməliləri ötə bilər.

Yeri gəlmişkən, şir öz düşmənlərindən qaçanda saatda 80 kilometr sürət yığır, amma bu sürəti uzun müddət saxlaya bilmir. Çoxlarının sürətli heyvan saydığı xallı maral saatda cəmi 72-80 kilometr sürətlə qaçır və eyni sürəti cıdırda qaçan atlar da yığa bilər.

Müxtəlif balıqlar haqda da cürbəcür əfsanələr dillərdə dolur. Karp uzunömürlü sayılır, amma bəllidir ki, onların ən çox yaşayarı 25 il yaşayıb. Bizim xarı balığı ilə qohum olan dişli balıq mötəbər məlumatlara əsasən, İngiltərədəki bir göldə 60 ildən artıq yaşayıb. Amerikada bir ilan balığının sinni isə 50 yaşına çatıb.

Və nəhayət, çempionluq titulu nun kimə nəsih olduğunu söyləmək vaxtı çatdı. Bu, tsbağadır. "Mavritaniya tsbağası" kimi tanınan bir tsbağa 152 yaşınadək yaşayıb və bioloqların ehtimalına görə, 200 yaşına kimi sağ qalacağı təxmin edilir. Və daha bir şübhəsiz fakt: Birləşmiş Ştatlardakı "kral tsbağası" 123 yaşına kimi yaşaya bilər!

Heyvanlar niyə qış yuxusuna gedir?

İndi isə, qış yuxusuna gedən heyvanlardan danışaq. Dələlərdən fərqli olaraq, onların heç biri özü üçün qışa azuqə toplamaz.

Bəs siz qanı isti olmayan heyvanların çoxunun qış yuxusuna getdiyini bilirsiniz? Soxulcanlar torpağın donmuş üst qatlarından aşağıda gizlənilir; qurbağalar su hövzələrinin lilli dibinə sığınurlar; ilanlar qayaların çatlarına, yaxud torpaq yuvalara doluşur; bəzi balıqlar suyun dibində yatırlar. Həşəratlar isə torpaqdakı ağacların, daşların altında gizlənilir.

İnək nə vaxt əhliləşdirilib?

Şəhərdə yaşayan uşaqların çoxunu iribuynuzlu heyvanlara verilən adlar təəccübləndirir. Gəlin, bunu bəri başdan aydınlaşdırmaq. Yeni doğulan inəyin həm erkək, həm dişi balasına buzov deyirlər. Bir az böyüyəndən sonra erkək dana, dişi düyü olur. 2-3 il ərzində dana öküzə, düyü inəyə çevrilir.

Kəl əhliləşdirilən iribuynuzlu heyvanların ilkidir. Yəqin ona görə ki, erkəklər daha üzüyola olurlar, onların dişlərinin isə öz balaları-

Biz camışın ilk dəfə əhliləşdirilməsinin dəqiq tarixini bilməsək də, artıq daş dövründə yaşayan insanların heyvan saxladığı yaxşı bəllidir. Bu da məlumdur ki, 6000 il qabaq yaşayan misirlilərin də ev heyvanları olub, babillilərdə isə heyvandarlıq daha qədimdir.

Kəl, bizonlar, yaxud zublur ailəsinə aiddir (onlara bəzən vəhşi kəllər də deyirlər). Bu heyvanlar Avropa, Asiya və Şimali Afrikada lap qədim zamanlardan mövcud olub. Avropada ilk əhliləşdirilən nisbətən xırda, qısa buynuzlu kəllər olub. Çox güman ki, onları Asiyadan daş dövründə köçən adamlar gətirib.

Daha sonralar, artıq tunc dövründə Avropada yeni, iribuynuzlu heyvanlar peyda oldu.

İndi yer üzündə bu heyvanların çox fərqli cinsləri var. Yalnız Avropada onun 50 növünü saymaq olar. Onların ən qədim növlərindən biri qəhvəyi İsvəcərə cinsidir. Südlük inəklər isə cəmi 2000 min il qabaq tam formalaşmış.

İnək niyə gövşəyir?

Min illər qabaq heyvanlar var idi ki, özlərini güclü və qanıqan düşmənlərindən qoruya bilmirdilər. Onlar sürətlə qaça bilmirdi, iti çaynaqlar, güclü dişləri yox idi. Get-gedə, təkamül prosesində bu heyvanların özünəməxsus yemək tərzini formalaşdı. Onlar məcbur idilər ki, yemi ləngimədən, cəld qayıb udaraq qaçıb getsinlər. Sonra, artıq tam təhlükəsiz bir guşədə, sakit vəziyyətdə bayaqdan mədəyə tələsik doldurduğu ruzini ləzzətlə çeynəmək olardı.

Bizim gövşəyən heyvanlar təkamül nəticəsində bu gün gördüyümüz vəziyyətə gəlmişlər. Onların adı da elə bu xüsusiyyətlərindən götürülüb. Diqqət edin ki, insan üçün faydalı olan heyvanların çoxu gövşəyəndir. İnək, qoyun, keçi, dəvə, maral, lama, antilop...

Bəs, gövşəyən heyvanlara gövşəmək imkanı verən nədir? Belə heyvanların xüsusi, 5 hissədən ibarət həzm sistemi olur. Birincisi mədənin işkəmbə deyilən birinci qismidir ki, orada bakteriyaların təsiri altında qıçırma prosesi başlanır. Sonra qıçda tor deyilən ikinci hissəyə düşür və burada ondan təkrar çeynəmək üçün rahat olan kürəşəkilli paylar əmələ gəlir.

Bu kürəciklər təkrar ağıza qayıdır, hardasa oturub dincələn heyvan onları tələmədən çeynəyir. Nəhayət, həmin kürəciklər təzədən udulur və heyvanın üçüncü mədəsinə - kitabçaya düşür. Burdan isə qursağa yollanır - yemdəki qidalı maddələrin mənimsənilməsi prosesi də burada baş verir. Dəvələrdə digər gövşəyən heyvanlardan fərqli olaraq, mədənin son bölməsi yoxdur.

İnəklərin üst dişləri olmur. Əvəzində, onların damağı sərt örtük kimidir. İnək otlayanda otu başının yanakı hərəkətiylə, alt dişlərinin köməyiylə qırır.

İnək niyə süd verir?

Qədim zamanlardan adamlar süddən ərzaq kimi istifadə edirdilər deyə, bu məqsədlə xüsusi cins heyvanlar yetişdirməyə başladılar. Biz əsasən inək südünü içirik, İspaniyada isə qoyun südünə üstünlük verirlər.

Səhralarda yaşayan bir çox qabilələr dəvə südündən, Misirdə camış südündən, Peruda lama südündən istifadə olunur, bir çox ölkələrdə isə keçi südü daha qiymətli sayılır.

Süd, məməli heyvanların yenidən anadan olmuş balalarını yemləmək üçün onların süd vəzilərində yaranan mayedir. Mahiyyətə kövrə dünyaya gələndə, süd hələ ana bətrində olarkən qidalandıqı ana qanını tam əvəz edə bilər. Həqiqətən də, öz tərkibinə görə süd qana çox bənzəyir - fərq yalnız onda piqment və qan hüceyrələrinin olmamasındadır.

Süd verən heyvanın növündən asılı olaraq, onun keyfiyyəti də çox fərqlənir. Lakin onun tərkibində növündən asılı olmayaraq, həmişə piylər, protein, karbohidrat və mineral maddələr var. Keçi südü, tərkibindəki yağa görə inək südündən iki, maral südü isə hətta beş dəfə dəyərlidir!

Süddə körpə orqanizmi üçün zəruri olan duzlar var. Körpənin inkişafı nə qədər sürətli olsa, anasının südündə də bu duzların miqdarı artır. İnəyin balası öz çəkisini 47 gün ərzində iki dəfə artırır, insan balası isə bunu 180 gün ərzində edir. Bax elə buna görə də inək südü protein və duzlarla bu qədər zəngindir və onu körpə uşağa verərkən mütləq suyla qarışdırmaq lazımdır.

Amma eyni növdən olan heyvanların da südü bir-birindən fərqlənir. Bu, təbii ki, cinsdən və fərdi bədən quruluşundan asılıdır. İkincisi, südün keyfiyyəti iki sağım arasındakı vaxtla da əlaqədardır. Hər sağımda südün axırı daha yağlı olur. Beləliklə, əgər inəyi tam sağmasalar, növbəti sağım daha yağlı olacaq.

Yaşıl bitkilər inək qidasının əsas hissəsini təşkil etdiyi üçün yayda sağılan süd qışda sağılana nisbətən daha keyfiyyətli olur, çünki qış aylarında heyvan otlaqlara çıxa bilmir. Südün hər litrində 110 qram bərk qida maddələri var. Bu, yağdan, kazeindən, süd şəkəridən və mineral maddələrdən ibarətdir.

bir cavab

Cıdırda yarışan başqa bir heyvan tazıdır. O, 56-64 kilometrə-dək sürət yığır və bu göstərici ayınkindən cəmi bir-neçə kilometr çoxdur. Özünün sürətiylə ad çıxarmamış fil isə saatda 40 kilometr sürətlə hərəkət edə bilər!

Ən çox yaşayan heyvan hansıdır?

Uzunömürlü heyvanlar haqda xeyli əfsanələr var. Lakin onların çoxu həddindən artıq şişirdilib. Gəlin, bu sahədə bir neçə real rekorddan danışaq.

Məməlilər arasında adətən fili ən uzunömürlü heyvan sayırlar. Onların arasında bəzi fərdlərin 150-200 il yaşadığını söyləyirlər, amma bunu isbat edənməyib. Çox mümkündür ki, hansısa fil həqiqətən yüz il yaşayıb, lakin bu sahədə qeyd olunmuş real rekord 60 ildən azacıq artıqdır.

At uzunömürlülük baxımından birinciliyi fillə bölüşür. 50 ildən artıq yaşayan atlar haqda çoxlu məlumat var. Digər, artıq şübhə altına heç alınmayan faktlar isə belədir: begemot – 41 il, kərgədan – 40 il, ayı – 34 il, meymunlar – 20 ildən artıq, pişiklər – 23 il, itlər – 22 il. Bu məlumatlar ayrı-ayrı heyvanlara aiddir və bu sahədə orta göstəricini müəyyən etmək mümkün olmayıb.

Quşlar arasında isə vəziyyət belədir: orda da bəziləri israr edir ki, tutuquşular və qartallar 100 ildən artıq yaşayıb, amma bu da kimsə tərəfindən sübuta yetirilməyib. O ki qaldı yoxlanmış faktlara, quşlar arasında ən uzunömürlüləri kondor – 52 il; tutuquşu – 54 il; qartal – 55 il; ağ qutan 51 il. Xırda quşlar arasında: sığırçın – 17 il; sarıköynək – 22 il; ingilis sərçəsi – 23 il; kardinal quşu – 30 il.

Belə heyvanlar daha çox otyeyən olurlar deyə, qışın gəlişi ilə yaşılıq tükənir, qida ərşə çəkilir. Lakin heyvanlar ilin isti mövsümlərində öz bədənlərində piy yığırlar. Odu ki, uzun müddət özlərinə yem tapa bilməyəndə, yuvalarına çəkilib yuxuya gedirlər. Beləcə, bütün qışı yuxuda keçirir, yalnız topladıqları piyin hesabına yaşayırlar.

Ayı kimi bir çox məməlilər əslində qış yuxusuna getmirlər. Sadəcə, onlar qış aylarında yayda olduğundan daha artıq yatırlar, amma bu, heç də qış yuxusuna xas olan dərin yuxu deyil. İliq, günəşli günlərdə ayı, dələ, burunduk yuxudan oyanır, çölə çıxır.

Əsl qış yuxusu isə ölüməbənzər bir şeydir və adı yuxuya heç oxşamır. Heyvanlar qız yuxusunda olanda, onların həyat aktivliyi sifra düşür. Bədənin temperaturu elə səviyyəyədək enir ki, heyvan ətrafdakı havadan yalnız yüngülcə isti olur.

Elə buna görə də heyvanlar bədənlərində topladıqları enerjidən çox az istifadə edirlər.

Yanacaqdan az istifadə etməklə, oksigenə ehtiyacları da az olur və nəticədə onların tənəffüsü zəifləyir, ürəkləri zorla vurur. Yuvada temperatur çox aşağı düşsə, qış yuxusuna getmiş heyvan oyanır, özünü torpağın içində bir az da dərinə basdırıb yenə yuxuya gedir.

Bahar gələndə heyvanlar temperaturun, rütubətin dəyişməsindən və achiq hissələrindən oyanırlar. Onda yuvalarını tərk edib çölə çıxırlar.

na südü, lazım olandan xeyli artıq olur. Heyvanları ət əldə etmək üçün kəsirdilər, amma bir çox xalqlar onun ətini öz dini inancları ucbatından yemək üçün yararlı sayırlar. İribuynuzlu heyvanların ətlik böyüdülməsi nisbətən müasir istiqamətdir.

Qor Vidalın malikanəsi satışa çıxarılıb

Məşhur amerikalı yazıçı Qor Vidalın İtaliyanın Amalfi körfəzi sahilində yerləşən malikanəsi satışa çıxarılıb. Sahəsi təqribən 976 kvadratmetr olan malikanəyə 21,1 milyon dollar qiymət qoyulub.

1930-cu ildə tikilmiş malikanənin 7 yataq və 6 vanna otağı, açıq və qapalı hovuzları, ən əsası isə Solerno körfəzinə açılan eyvanları var. Yazıçı bu evi 1948-ci ildə yaxın dostu ilə İtaliyaya səfər edərkən bəyənmiş, lakin onu yalnız 1972-ci ildə ala bilmişdi. Mik Caqqr, Susan Sarandon, Hillari Klinton, şahzadə Marqaret, Tennessi Vilyams, Endi Uorhol, Loren Bekoll və digər məşhurlar burada verilən ziyafətlərdə qonaq qismində iştirak ediblər.

Qor Vidal 86 yaşında vəfat edib. O, 25 romanın, çoxlu pyeslərin və bir neçə ssenarinin müəllifidir. Yazıcının "Şəhər və sütun", "Lincoln", "Mayra Brekinric" kimi əsərləri daha məşhurdur.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikası romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymanov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

TRT-nin daha bir verilişi Azərbaycana həsr edilib

TRT telekanalında Azərbaycanla bağlı növbəti material hazırlanacaq. TRT-nin Bakı təmsilçiliyinin rəhbəri Yıldırım Arslan bildirib ki, noyabrın 22-nə kimi davam edəcək "Ömür dediyin" adlı verilişin növbəti bölümü Azərbaycandan bəhs edəcək. Çəkilişlər Bakı, Saatlı və Gəncədə aparılır.

"Ömür dediyin" proqramı 2009-cu ildən bu yana həftədə bir dəfə TRT telekanalında Zeliha İlhan Doymuşun rejissorluğu ilə ekranlara gəlir. Verilişdə fərqli, eyni zamanda yaşlı insanların həyat yoluna səyahət edilir, onların keçmişləri ilə bağlı söhbətlər öz əksini tapır.

Veriliş "TRT Haber" kanalında şənbə günləri Bakı vaxtı ilə saat 22:30-da nümayiş olunur.

Azərbaycan kinosu günləri

Noyabrın 20-dən etibarən Azərbaycan kino günlərinə start verilir. Belə ki, bütün kinoteatrlarda Cəfər Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının istehsalı olan "Axınla aşağı", "Nabat", "Dərs" və "Yarımqıq xatirələr" filmləri nümayiş olunacaq.

"Axınla aşağı" filmi idmançı gənclərin həyatı fonunda cərəyan edən psixoloji ailə dramıdır. "Nabat" Qarabağ müharibəsindən bəhs edən, amma döyüş, ölüm-itim səhnələrinin olmadığı ekran əsəridir. Müharibə haqqında danışılmasa da, tamaşaçı onu daxilən hər kadrda hiss edir. "Dərs" bədii filmi məktəb həyatından, yeniyetmə məktəbli uşaqların qarşılıqlı münasibətlərindən, dostluğa və həyata baxışlarından, bu baxışların formalaşmasından bəhs edir. "Yarımqıq xatirələr" isə Brest qalasını faşistlərdən qəhrəmancasına qorumuş və 50 ildən sonra doğma Dağlıq Qarabağı erməni işğalçılarından müdafiə etməyə qalxmış bir əsgərin taleyindən bəhs edir.

Türkiyədə serial və televiziyların ən yaxşısı seçildi

Türkiyədə "Kristal Fəre Ödüülləri" təqdim olunub. 15 kateqoriyada serial və televiziya dünyasının məşhurlarının mükafatlandırıldığı gecənin aparıcısı Öykü Serter olub.

- Ən yaxşı tok-şou - "Beyaz Show" (Beyazıt Öztürk)
- Ən yaxşı aktrisa - Tuba Büyüküstün ("Kara para aşk")
- Ən yaxşı aktyor - Engin Akyürek ("Kara para aşk")
- Ən yaxşı xəbər aparıcısı - Fatih Portakal (Fox TV)
- Ən yaxşı TV kanalı - TV8 (Acun İlicalı)
- Ən yaxşı serial - "Kiralık aşk"
- Ən yaxşı yarışma proqramı - "O ses Türkiye"
- Ən yaxşı aparıcı - Öykü Serter
- Ən yaxşı münisif - Gökhan Özoguz

Gecədə İvana Sert, Uğurkan Erez, Kemal Doğulu, Nur Yelitaş "İşte benim stilim", Barış Arduç, Elçin Sangu və Sinem Öztürk isə "Kiralık aşk" serialına verilən mükafatları almaq üçün səhnəyə çıxıblar.

Hazırladı: NARINGÜL